

KRČANA - NASELJE MLAĐEG ŽELJEZNOG DOBA U SELU TRNOVI U SJEVEROZAPADNOJ BOSNI

UDK 903.23 (BiH) "6387"

Izvorni znanstveni članak

Prapovijesna arheologija

Original scientific paper

Prehistoric archaeology

Primljeno:

Received: 1996.11.24.

Branka Raunig

BiH Bihać

Muzej Pounja, Bihać

Novootkriveni lokalitet Krčana dao je pretežno keramički materijal, najvećim dijelom nastao na autohtoni način, ali se pojavljuju i fragmenti karakteristične latenske keramike izrađeni na lončarskom kolu. Na osnovi geografskog položaja i komparacije s materijalom nadenim na lokalitetima u današnjoj Hrvatskoj (Kirin-grad, Turska Kosa i dr.) naselje je pripisano Kolapijanima posljednjih stoljeća prije Krista; naznačene su one karakteristike kulture ovoga plemena za koje je istraživanje Krčane pružilo dovoljno elemenata.

Lokalitet Krčana nije do sada bio poznat u arheološkoj literaturi, a otkrila ga je autorica u lipnju 1989. godine.¹ Već početkom rujna iste godine Regionalni muzej Pounja u Bihaću organizirao je manje sondažno iskopavanje. Naziv Krčana odnosi se na jedan od nižih brežuljaka (n/v nešto ispod 230 m) što se strmo uzdiže iznad desne obale rječice Kladašnice, a udaljen je oko 2 km sjeveroistočno od središta Velike Kladaše.² Vrh Krčane predstavlja izduženo-ovalni plato (duž. cca 120m, najveće širine 35m), orijentiran u pravcu Z-I, uglavnom je ravne površine, nešto nagnute prema istoku. Padine su strme, osim blaže nagnute istočne, odakle je najlakši prilaz platou. Krčana je ograničena prema jugu Fišića potokom i Fišića klancom, na zapadu dolinom Kladašnice i na sjeveru uskom, dubokom dolinom (na čijem se dnu nalazi povremeni izvor) koja je odvaja od prostora zvanog Megara. Plato i strme padine Krčane sada su uglavnom pod šumom i makijom, a mjestimično iz zemljišta izbijaju krečnjačke stijene, dok su na istočnoj padini u vrijeme iskopavanja dijelom bile livade, a dijelom povrtlarske kulture. Do Krčane se dolazi putem koji iz Velike Kladaše vodi uz Fišića klanac za selo

Trnovi. Kod prvih kuća Trnova (kuća Huseina Mujkića) odvaja se na lijevo kolski put duž istočne padine koji uz sjevernu ivicu platoa vodi prema zapadu. Jedan krak ovog puta dijeli plato na zapadnu i istočnu polovicu, te nastavlja duž južne ivice platoa prema zapadu gdje se gubi (Plan 1).

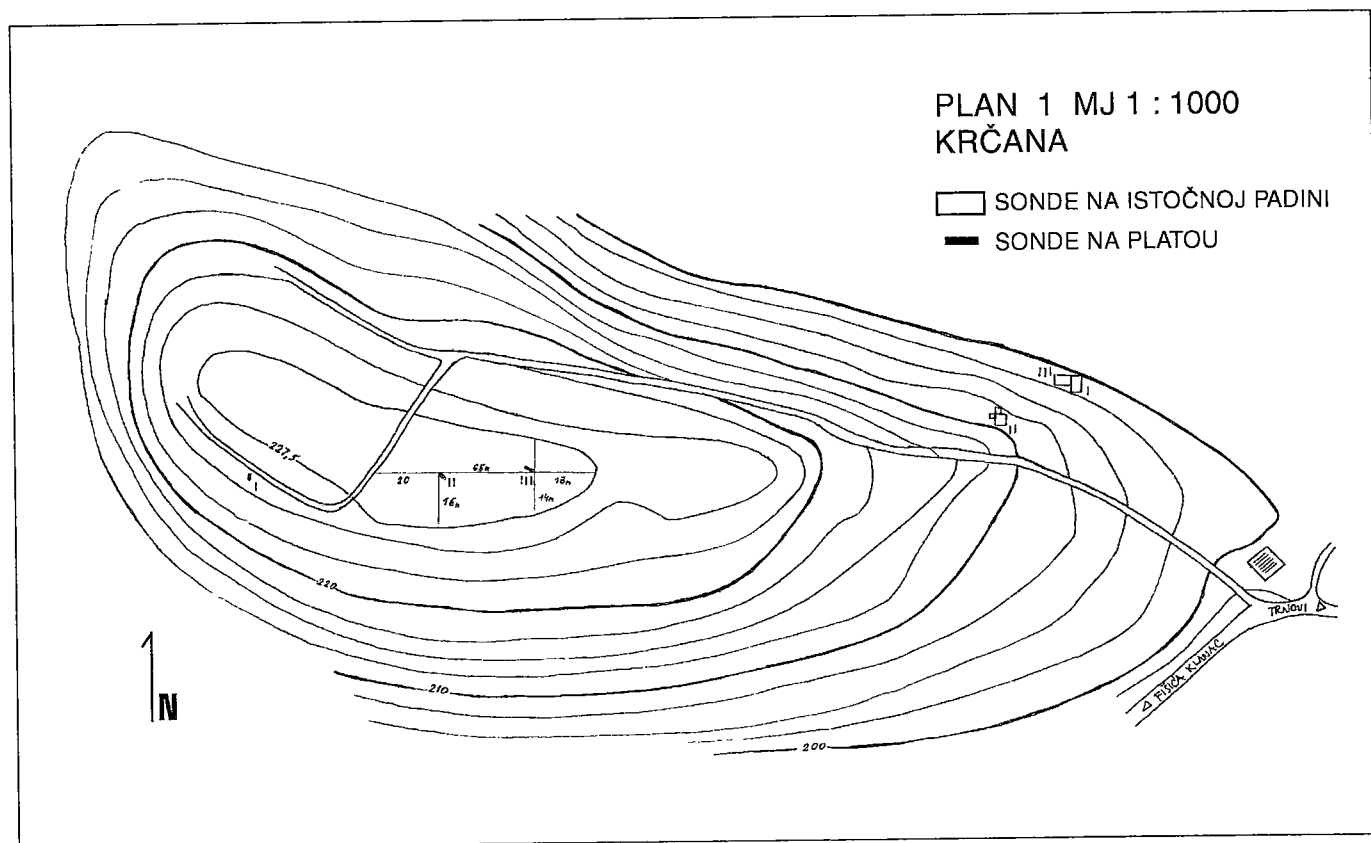
Na istočnoj padini (zemljište Mustafe Pehlića iz Velike Kladaše) otvorene su tri sonde: I (15 m), II s dva proširenja (ukupno 16 m) i III (15 m), odnosno istraženo je 46 m. Za sondiranja na istočnoj padini detaljnije je pregledana mikroregija Krčane pa su na platou, oko 150 m zapadno od zemljišta M. Pehlića, zapaženi na površini sitni ulomci prapovijesne keramike i grumenje crveno izgorenog kućnog lijepa; zato su i ovdje otvorene tri male pokusne sonde (vel. 2x1 m).

ISTOČNA PADINA

Sonde I i III (svaka 5x3 m) postavljene su približno uz sredinu slabo naznačene sjeverne ivice padine; orijentirane su: sonda I u pravcu S-J, sonda III u

¹ Reambuliranje sam izvršila 06.06.1989. g. na poziv Osmana Pehlića iz Velike Kladaše koji me je upozorio da se na zemljištu njegovog oca Mustafe Pehlića u selu Trnovi na površini, a naročito prilikom obrade kod dubljeg oranja, nailazi na mnoštvo većih ulomaka "rukutki" (lokalni naziv za keramičke posude).

² Sadašnji naziv Krčana, prema mišljenju mještana, potječe od riječi "krečana" jer se, navodno, tu nekada pekao kreč.

Plan 1

pravcu I-Z, kraćom istočnom ivicom uz zapadnu ivicu sonde I. Sonda II (3x3 m) sa proširenjima I i II (2x1,5 i 2x2 m) otvorena je na uzvišenijem dijelu zemljišta 20 m jugozapadno od sonde I i 8,5 m sjeverno od kolskog puta. Sve tri sonde dale su približno jednaku, vrlo jednostavnu stratigrafsku sliku:

- tanji ili deblji sloj tamno smeđe zemlje koja se obrađuje; dubine u sondi I idu do 35, odnosno 55 cm, u sondi II s proširenjima 17-26 cm, u sondi III između 23 i 45 cm. U sondama I i III ovaj sloj je najdeblji duž sjeverne ivice uslijed spiranja s viših površina prilikom obrade zemljišta; pri dnu je ovaj sloj izmiješan sa žutom ilovačom,

- žuta, sterilna ilovača (zdravica).

Nalazi su se pojavljivali počevši od same površine s nešto većom koncentracijom neposredno iznad zdravice i, naročito, duž sjeverne ivice sondi I i III. Ni u jednoj sondi na istočnoj padini nisu zapaženi nikakvi građevinski tragovi.³ U sjeverozapadnom kutu sonde II otkriveno je udubljenje - jama u žutoj sterilnoj ilovači (radi čega su otvorena proširenja I i II), nepravilnog, izduženog ovalnog oblika (duž. 2 m, šir. 0,80 m i maksimalne dubine 0,75 m), orijentirana JZ-SI (u pravcu nagiba terena), pa vjerojatno, predstavlja prirodnu tvorevinu (vododerina?).

PLATO

Kako je plato pretežno obrastao većim drvećem i dosta gustom makijom, pokusne su sonde su postavljene na manje obraslim površinama (Plan 1). Zapadni je dio platoa kamenitiji i s gušćim raslinjem, pa je sonda I otvorena ispod južne ivice platoa na prostoru gdje je zapažena veća količina grumenja kućnog lijepa. Do dub. od 65 cm javljao se šumski humus s dosta kamena i nešto, vjerojatno naplavljenih, pretežno atipičnih ulomaka grube keramike i većeg grumenja kućnog lijepa, a ispod toga pojavila se žuta, sterilna ilovača.

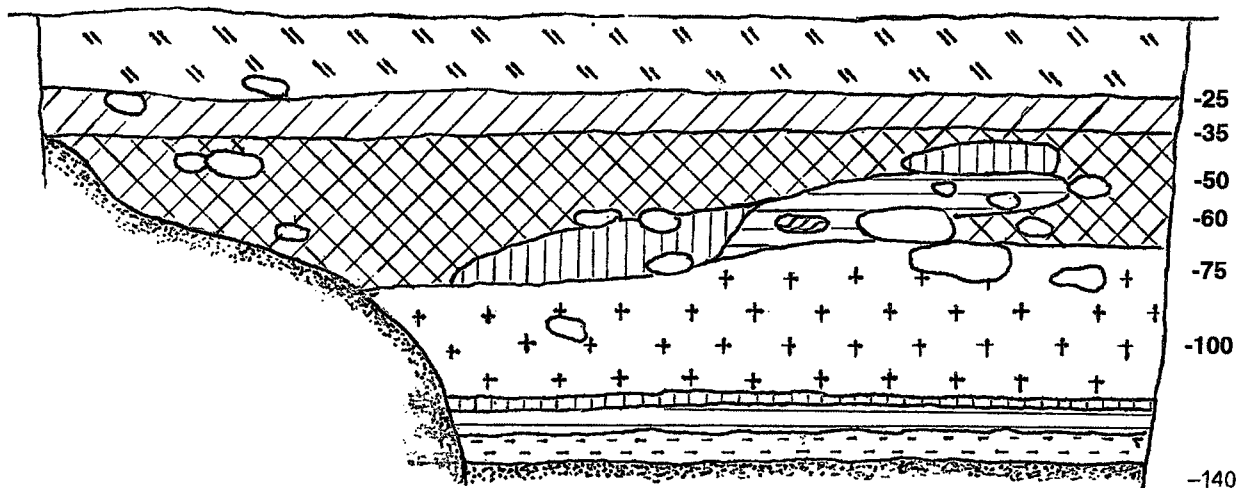
Na istočnom dijelu bilo je nešto više prostora među raslinjem, pa je sonda II, orijentirana SZ-JI, otvorena u blizini kolskog puta. Do dub. od 0,70 m javljao se samo šumski humus izmiješan s mnogo kamena, bez ikakvih nalaza (2x1 m), a kada se količina kamena znatno povećala, iskopavanje je prekinuto.

Treća probna sonda (2x1,20 m) postavljena je približno na sredini istočnog kraja platoa, orijentirana Z-I sa skretanjem od 20° prema sjeveru. Kako su u JZ kutu sonde III zapaženi građevinski ostaci, sonda je produžena prema zapadu na ukupno 3,5 m. Zapažena je sljedeća stratigrafska situacija:

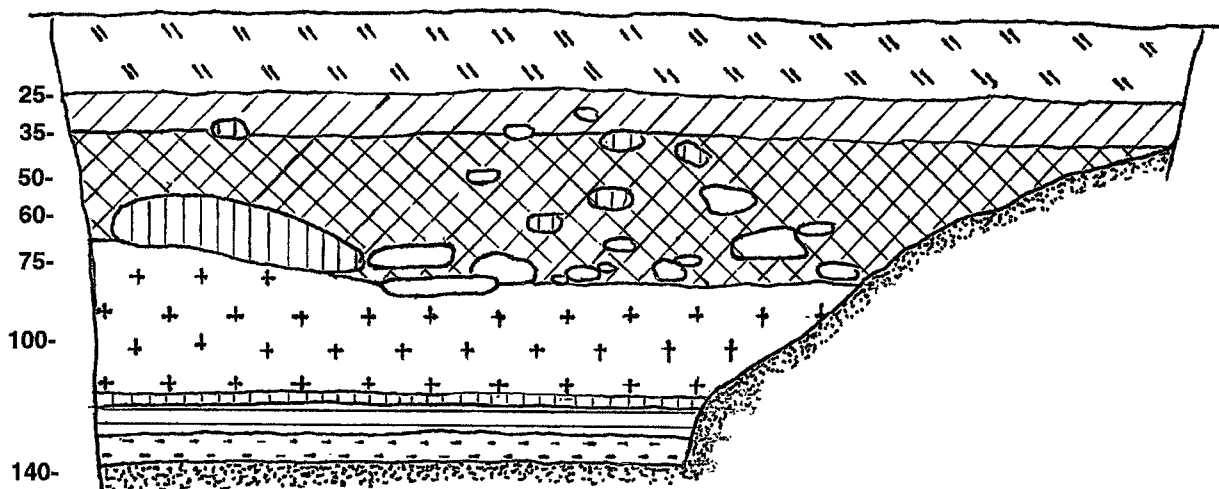
³ Možda bi se neki građevinski tragovi mogli otkriti na nižim dijelovima istočne padine (gdje zbog povrtlarskih kultura nije bilo moguće sondirati), mada je i to malo vjerojatno s obzirom na dugogodišnju obradu, uslijed čega je tanki kulturni sloj i dio ilovaste podloge znatno devastiran.

PLAN 2 MJ. 1:20
KRČANA - PLATO, sonda III, profili

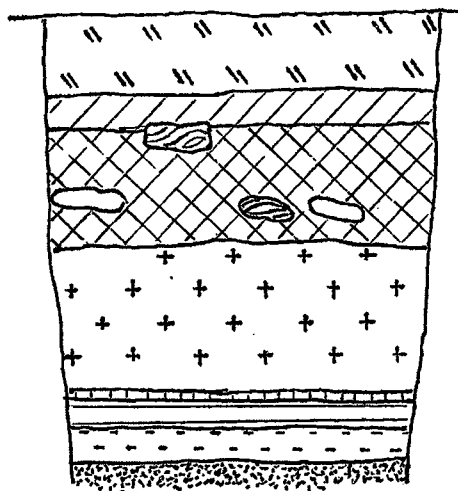
južni

sjevorni

zapadni

LEGENDA

	humus		pouglenjeno drvo
	smeđa humozna zemlja		kamen
	tamno-smeđa zemlja		crveno izgorena zemlja (kućni lijep)
	žuta ilovača (zdravica)		goretina
	tamna, sivo-smeđa zemlja		zelenkasto-žuta ilovača

- šumski humus s malo kamena do dub. 25 cm,

- na istočnom kraju sonde slijedi mješavina smeđe zemlje i žute ilovače s nešto kamena do cca 40 cm; ispod toga, uz istočni profil, pojavila se žuta ilovača koja se postupno širila do cca 1,40 m zapadno, na dub. od 1,15 m, tako da taj dio sonde nije dalje iskopavan.

- u ostalom dijelu sonde nalazi se smeđa, humozna zemlja s nešto kamena, malo sitnijeg grumenja kućnog lijepa i rijetkim ulomcima keramike, do dub. od 35 cm.

- slijedi tamnosmeđi kulturni sloj s brojnim nalazima do dub. od 75 cm; unutar ovog sloja, na zapadnom kraju sonde (0,50-1 m istočno od JZ kuta), u šir. od 25 cm pojavio se jači sloj crveno izgorjenog kućnog lijepa, a od njega nešto ukoso prema zapadnom profilu ostaci pougljenog drveta (dvije grede? - duž. cca 60 i 30 cm, šir. cca 20 cm) na kome su ležala dva veća vapnenca kamena (duž. do 25 cm), sve na dub. od 40-50 cm; ispod pougljenjenog drveta nalazili su se složeni veći komadi pločastog kamena (duž. i do 60 cm) u dva sloja, a pored toga, ukoso od SZ kuta prema sredini južnog profila i sloj crveno izgorjene, vrlo rastresite zemlje (šir. 30-40 cm i deb. oko 20 cm); između ovog sloja i pločastog kamena nalazio se sloj paljevine; dub. 50-75 cm (Plan 2 i 3).

- oko donjeg sloja pločastog kamenja i ispod čitave konstrukcije, kao i u ostalom iskopavanom dijelu sonde, nalazila se tamna sivo-smeđa zemlja s usitnjenim nalazima, do dub. od 115 cm,

- na iskopavanom dijelu sonde slijedio je tanak (2-3 cm) rasuti sloj dosta tvrdog grumenja (duž. do 10 cm) crveno izgorjene zemlje koji je zalazio pod sloj žute ilovače u istočnom dijelu sonde; dub. do 117-118 cm.

- ispod njega je išao nešto deblji sloj tamne zemlje s mnogo drvenog ugljena (goretina?), do dub. od 125 cm,

- slijedi zelenkasto-žuta ilovasta zemlja do dub. od 135 cm, a zatim crvenkasto-žuta, sterilna ilovača (zdravica), do 140 cm, kada je iskopavanje sonde III završeno.

Stratigrafski podaci sonde III pokazali su da, na ovom dijelu platoa, pravi kulturni sloj počinje na dubini oko 35 cm, a završava oko 1 m, s obzirom na činjenicu da su pokretni nalazi (ukupno 193 objekta) bili koncentrirani u tom dijelu sloja. U površinskom sloju do 35 cm i sloju ispod 1 m nađeno je svega po 12 objekata. S obzirom na malu istraženu površinu nije bilo moguće razjasniti situaciju s tankim slojem crveno izgorjene zemlje i slojem goretine (dub. 115-125 cm). Otvoreno je pitanje radi li se o tragovima ljudskog djelovanja ili su ovi slojevi nastali prirodnim putem. Situacija u zapadnom dijelu pokusne sonde III pokazala je da se na platou Krčane mogu očekivati dobro sačuvani građevinski ostaci. Premda je otkrivena veoma

mala površina, izgleda da je zahvaćen dio nadzemnog stambenog objekta sa substrukcijom od pločastog kamena, pougljenjenim ostacima greda i većom količinom kućnog lijepa. Vjerojatno bi daljim istraživanjem (bez obzira na eventualna oštećenja uslijed šumskog raslinja) bilo moguće utvrditi oblik, veličinu i raspored prostorija, a možda i druge relevantne podatke.⁴

NALAZI

Pokretni nalazi, otkriveni na istočnoj padini i u pokusnoj sondi III na platou, ograničeni su pretežno na ulomke posuda, mali broj keramičkih objekata druge vrste, nekoliko kamenih predmeta i nešto životinjskih kostiju (isključivo iz sonde III na platou). Keramički ulomci na oba dijela lokaliteta znatno su usitnjeni, ali oni s platoa po oblicima oboda i ručki, kao i po ukrasima u potpunosti odgovaraju primjercima s istočne padine, pa se može zaključiti da se radi o jedinstvenom naselju.⁵

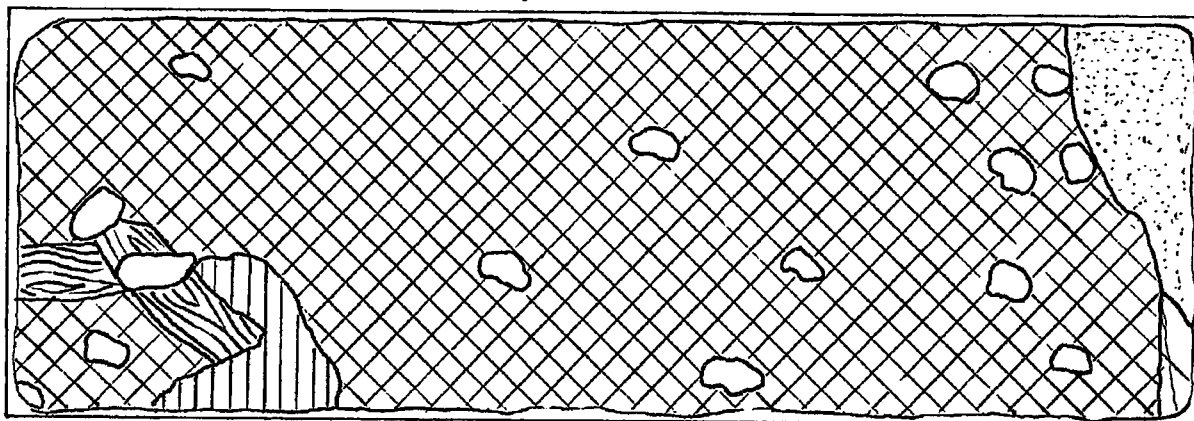
Prema obradi površine ulomci posuda mogu se razdvojiti na izrazito grube, prelazne i glačane, dok u fakturi nema značajnijih razlika. Posude su izrađene većinom slobodnom rukom, od slabo pročišćene gline s dosta mineralnih primjesa u obliku pijeska i kamenčića (i do 8 mm) koji se pojedinačno pojavljuju i kod finijih posuda tankih zidova i glačane površine; u principu je u posuda grube površine količina primjesa znatno veća. Makroskopski se zapažaju bijela zrnca krečnjaka i kvarcita, kao i intenzivno crvena, vjerojatno od hematita. Pečenje je pretežno oksidacijsko, pa je većina ulomaka (84,3%) svijetlih boja (oker, različite nijanse crvenog, kombinacije izvana crveno, unutra smeđe ili crno, dok su redukcijski pečeni primjerci (smeđe, tamno-smeđe, crno) malobrojni (15,7%). Dio oksidacijski pečenih posuda, uglavnom finijih ima izrazito tamne, smeđe ili crne površine (bilo obje, bilo samo jednu), dok je prijelom crvenkastih nijansi. Koliko je moguće makroskopski zapaziti u nekih posuda ove vrste, to je postizano tankom prevlakom prije pečenja; površina je tu sjajna, a prevlaka donekle ravnomjerno sačuvana, možda grafitirana?. Međutim, izgleda da je dio ulomaka bio "obojen" nekom vrstom sjajnog, crnog premaza poslije pečenja (premaz je većim dijelom oljušten ili otrt, a zapažaju se i potezi nastali pri premazivanju). Problemom sličnih premaza na posudama iz nekropole žarnih grobova na dvorištu SAZU u Ljubljani bavio se I. Puš naglašavajući da se takvi premazi javljaju i na drugim nalazištima KŽP, zatim u kasnohalštatskom razdoblju i na rimskoj provincijalnoj keramici. Tako se premazi na ulomcima sa Krčane uklapaju u šire rasprostranjenu pojavu. Analiza premaza na keramici iz dvorišta SAZU u Ljubljani pokazala je da se radi o smoli dobivenoj zagrijavanjem brezove kore (Puš 1976 (1977), 124-125; Hadži 1976

⁴ Zbog ograničenih financijskih sredstava nije bilo moguće proširiti istraživani prostor.

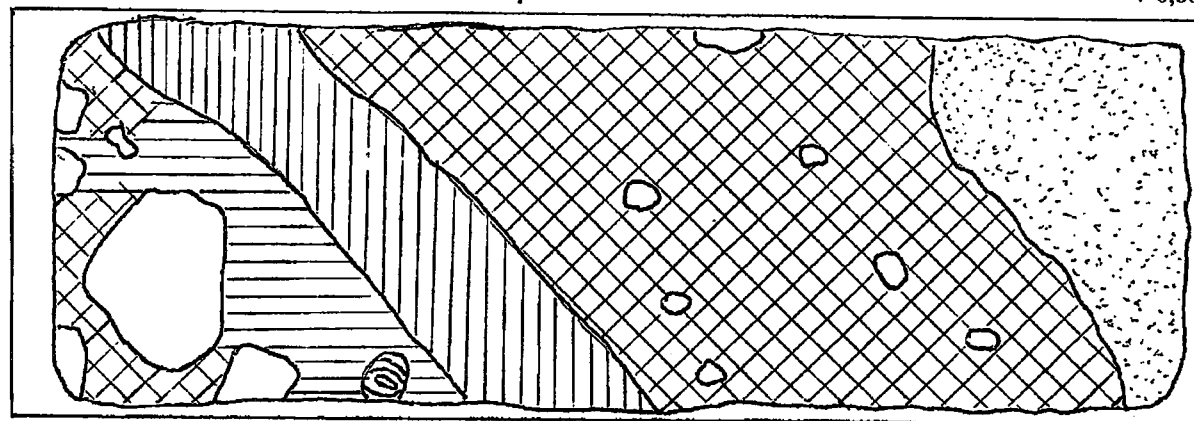
⁵ Materijal će biti prikazan zajedno, ali će u popisu reproduciranih predmeta biti naznačena provenijencija svakog pojedinog, uključujući i pojedine primjerke površinskih nalaza.

PLAN 3 MJ. 1:20
KRČANA - PLATO, sonda III, osnove

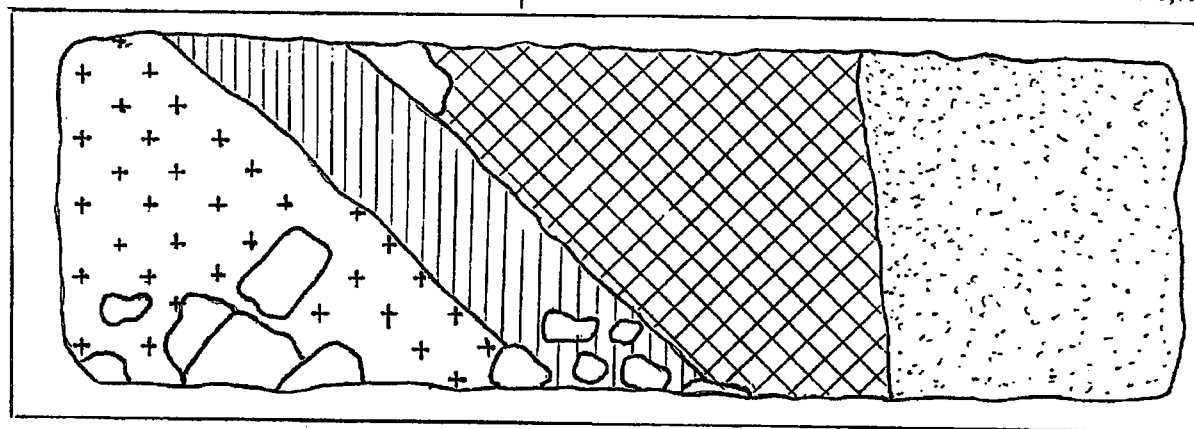
∇ 0,50

∇ 0,60

∇ 0,75

(1977), 128-129). Moguće je i na Krčani upotrebljavana ista materija, ali to se bez odgovarajućih analiza ne može sa sigurnošću tvrditi.

Podjela prema obradi površine odražava se u određenoj mjeri i u oblicima posuda, pa su u nekim tipovima zastupljene pretežno posude grube i prelazno obrađene površine, dok se u drugih javlja samo prelazna ili glačana površina.

Posebnu grupu predstavlja desetak ulomaka latenskih posuda izrađenih na lončarskom kolu od crvenkastosmeđe, sivo i sivocrno pečene zemlje s većom primjesom pijeska.

S obzirom na znatnu usitnjenost, od ukupno 2672 ulomka određenom tipu posuda bilo je moguće, uglavnom sigurno, opredijeliti tek oko 150 ulomaka. Čitav profil sačuvan je samo od 8 posuda, 5 koničnih zdjela, 2 terine, jedan jajasti lonac, dok za većinu ostalih nedostaje donji dio s dnom, a vjerojatno i ručke. Kod nekih većih posuda nedostaje i obod, pa su ti oblici prikazani, ali nisu tipološki određeni. Da je bilo i posuda jako velikih dimenzija, pretežno grube površine, svjedoče brojni atipični ulomci preko 1 cm debelih stijenci kao i ulomci s jako velikim, masivnim, vertikalnim ili neprobušenim ručkama. Među tipološki određenim ulomcima najbrojniji su različiti oblici zdjela (za neke tipove karakteristična je gruba, a za neke prelazna i glačana površina), zatim šalice i lončići-šalice, dok se ostalim oblicima, s više sigurnosti, moglo opredijeliti po nekoliko ulomaka. Ukrašavanje (pretežno urezivanjem i utiskivanjem) primjenjivano je, uglavnom, na tipovima manjih zdjela, terina i lončića-šalica, mada pojedini ukrašeni ulomci potječu i od posuda većih dimenzija. Među tipološki određenim oblicima zastupljeni su sljedeći:

Zdjele

1. Konične, većinom grube (26), rijetko prijelazne (2) i samo izuzetno glačane (1) površine; ivice oboda zaravnjene, zaobljene, istanjene ili šiljaste, 2 ulomka s otiscima prsta i 2 s kosim udubljenjima na ivici; promjer oboda u rasponima od 15-40 cm, visina od 4-12 cm, pr. dna od 11-34 cm (T. I, 1),
2. Plitke
 - a) zaobljene, većinom grube (14) i rjeđe prijelazne (2) površine; zaravnjene ili istanjene ivice oboda, jedan ulomak s ostatkom horizontalne ručke i jedan s koničnim ispupčenjem i listolikim ukrasima; pr. oboda od 14-30 cm (T. I, 2, 3; III, 12),
 - b) uvučenog oboda, manjih dimenzija, zastupljene s 2 ulomka grubih (jedan s kratkom plastičnom trakom) i 2 prijelazne površine; pr. oboda od 13-16 cm, najveći pr. 15-18 cm (T. I, 4, 5).
3. Dublje
 - a) zaobljene, većinom grube (24), prijelazne (14), rijetko glačane (2) površine; ivice oboda zaravnjene, zaobljene, šiljaste, rijetko istanjene; plastična traka ravna ili s otiscima prsta na truhu (10), rijetko

neposredno ispod oboda (2), vertikalna, izduženo-ovalna ispupčenja (2); pr. oboda od 14-30 cm (T. I, 6),

- b) izvana zadebljanog oboda, grube (2) i prijezne (8) površine; obod kod nekih primjeraka odvojen jače urezanim linijom; četiri ulomka ukrašena; pr. oboda od 15-26 cm (T. I, 7, 8; IV, 5; VI, 14; VII, 5),
 - c) blago izvijenog oboda, grube (4) i prijelazne površine (1), s tim da je ovamo ubrojan i ulomak zaobljeno-bikonične zdjele; plastična traka ravna ili s otiscima prsta na truhu (3), poprečni urezi na obodu i mali polumjesečasti naljepak (1); pr. oboda od 20-28 cm (T. I, 9,10).
4. Terine, prijelazne (2), glačane (2) sa sjajnom crnom prevlakom prije pečenja; malo izvijenog oboda, jače zaobljenog recipijenta; konveksno dno (2); ukrašene (3); pr. oboda 9-19 cm, najveći pr. 11-21 cm, vis. oko 10 cm (T. I, 11; VI, 2; VII, 1, 2).

Šalice

5. veće grube (4), prijelazne (6) i glačane (1) površine; zaravnjenog ili zaobljenog ruba oboda, vjerojatno s jednom visokom, vertikalnom ručkom, koničnog ili cilindričnog vrata i zaobljenog recipijenta; sjajni crni premaz (3); pr. oboda 14-18 cm (T. I, 12, 13; II, 13; III, 1, 2).
6. Lončići-šalice, grube (4), prijelazne (6) i glačane (2) površine; zaravnjenog ili zaobljenog ruba oboda, vjerojatno s jednom visokom vertikalnom ručkom, koničnog ili cilindričnog vrata, dubljeg zaobljenog recipijenta; ukrašeni (6), crni premaz (3), prevlaka prije pečenja (1); ovamo pripada i mali ulomak sa sačuvanom izbočinom izvedenom pritiskom s unutrašnje strane; pr. oboda od 6-12 cm (T. I, 14; II, 12; IV, 10; V, 2, 8; VII, 3, 12).

Bikonični pehar

7. prijelazne (2) i glačane (3) površine, mada za dva ulomka pripadnost ovom obliku nije sigurna; izvijenog oboda, visokog cilindrično-koničnog vrata, naglašenog ramena; crni premaz (3), prevlaka prije pečenja (2); pr. oboda 10-16 cm (T. I, 15, 16).

Lonac

- 8 a) jajasti, grube (4), prijelazne (4) i glačane (1) površine, mada za četiri ulomka pripadnost ovom tipu nije sigurna; blago izvijenog oboda zaobljenog ili zaravnjenog ruba, jajastog recipijenta; primjerak sačuvanog profila ima malo naglašeno dno i neprobušenu jezičastu, na dolje povijenu ručku; ostaci sjajnog, crnog premaza (4), crvena prevlaka (1); pr. oboda 12-22 cm (T. I, 17),

- b) vjerojatno loncima (čiji ukupni oblik nije moguće rekonstruirati) pripadaju neki ulomci zaravnjenih, izvana proširenih oboda i oboda s jednom facetom, koničnog vrata, grube (3) i prijelazne (2) površine; pr. oboda od 17-24 cm (T. I, 18).

Veći ulomci posuda

Kao što je već rečeno, od ovih posuda sačuvani su samo ulomci nedovoljni za potpuno tipološko određivanje, no ipak dovoljno karakteristični da bi bili prikazani:

- a) ulomci koničnog vrata i zaobljenog istaknutog ramena, grube (1) i prijelazne (2) površine; jedan s tragovima crnog premaza, ostatkom nalijepljene, vertikalne, "prstenaste" ručke i otisnutim ukrasima; pr. vrata od 15-18 cm (T. II, 1, 2),
- b) ulomak lijevkastog vrata, s istaknutim prijelazom u zaobljeno rame prijelazne površine; pr. vrata 24 cm, najveći pr. cca 30 cm (T. II, 3),
- c) ulomak bikonične posude zaobljenog ramena, oštrog preloma trbuha prema konkavno "zategnutom" donjem dijelu, grube površine; najveći pr. 20 cm (T. II, 4).

Osim ulomaka koje je bilo moguće uvrstiti među tipološki prepoznatljive oblike, najveći dio keramičkog materijala s Krčane pruža uslijed usitnjenosti samo pojedine relevantne elemente, kao što su oblikovanje oboda, ručki, dna te, naročito, načina ukrašavanja.

Obodi su pretežno neprofilirani (cca 70%), dok među profiliranim (cca 30%) približno polovica pripada blago izvijenim, a u drugoj polovici zastupljeni su nešto izrazitije oblikovani obodi: izvana zadebljani i zaobljeni, gore zaravnjeni izvana prošireni, s jednom facetom, izvana "kljunasti" obodi (T. II, 7a-d). Rubovi neprofiliranih i blago izvijenih oboda mogu biti zaravnjeni, zaobljeni, istanjeni ili šiljasto oblikovani (T. II, 5a-d, 6a-d). Posebno treba spomenuti dva ulomka izvana zadebljanih oboda latenskih posuda izrađenih na lončarskom kolu (T. II, 8).

Ručke, odnosno većinom ulomci s dijelovima ručki, zastupljene su sa 112 primjeraka. Unutar osnovne podjele pretežu vertikalne ručke (75 ulomaka, oko 67%), rijetke su horizontalne (samo 3 primjerka, nešto manje od 3%) i neprobušene ručke (34, odnosno oko 30%). Među bolje očuvanim vertikalnim ručkama (44) prevladavaju ručke izduženo-ovalnog i zaobljeno-pravoukutnog presjeka (22) koje većinom pripadaju grubim posudama (T. II, 9, 10; IV, 8). Grubim posudama (možda pekvama) pripadaju i tri odlomka ručki s uzdužnim rebrima (T. II, 11). Karakteristične su trakaste ručke istaknutih rubova (12), većinom prijelazne i glačane površine (T. II, 12, 13, 14), a posebno ručke s dva konična ili čepasta nastavka (5), takođe prijelazne i glačane površine (T. II, 15; III, 1-4). Obje vrste često imaju crni premaz. Kod jednog ulomka ručke na istaknutim rubovima nalazila su se dva mala konična ispupčenja (T. III, 3), a kod drugog čepasti nastavci (T. III, 4). Na donjem dijelu ulomka jedne vertikalne ručke nalazi se horizontalno ispupčenje

(T. III, 5). Poseban oblik predstavlja ostatak nalijepljene "prstenaste" ručke (T. II, 2). Od bolje očuvanih vertikalnih ručki samo 12 primjeraka pripada tzv. visokim ručkama (uzdižu se iznad oboda), a potječu od šalica i lončića-šalica, kojima se, vjerojatno, mogu priključiti i tri ulomka ručki s nastavcima. Za sve ostale vertikalne ručke nije bilo moguće odrediti kojem tipu posuda pripadaju.

Od tri ulomka horizontalnih ručki jedna je kružnog presjeka (na plitkoj zaobljenoj zdjeli - T. I, 3), druga ovalnog, a treća (T. III, 6) je oštro profilirana pomoću dvije facete; dvije su grube, a treća prijelazno obrađene površine.

Neprobušene ručke, pretežno na ulomcima grubih posuda, mogu biti izduženo-ovalne, manje-više zaravnjene (T. III, 7, 8), zaobljene (T. III, 9), jezičaste, ponekad povijene na dolje (T. I, 17; III, 10), rijetko uzdignutih krajeva (T. III, 11). Oblik posuda koje su imale neprobušene ručke većinom nije odrediv, osim u dva slučaja: na jajastom loncu i na koničnoj zdjeli (T. I, 17; III, 7).

Na 13 ulomaka (9 grube i 4 prijelazne površine) nalaze se različito oblikovana ispupčenja ili naljepci: 4 zaravnjena ili zaobljena kružno-konična (T. III, 12, 13), 4 kružna, dugmetasta (T. III, 14, 15), izduženo-ovalna horizontalna (2) ili vertikalna (2), te jedno polumjesečasto (T. I, 9).

Dna posuda su u velikoj većini (233 ulomka) ravna, manje ili više naglašena, mada je samo nekoliko ulomaka bilo moguće vezati uz određeni tip posude (T. I, 1, 17; III, 16). Nađena su samo dva ulomka konveksnih dna, od kojih je jedno vezano uz ukrašenu terinu (T. VII, 1), kao i dva mala ulomka prstenastih nogu (T. III, 17). Među površinskim nalazima nađen je ulomak prstenaste noge sa čepastim ispupčenjem na donjoj strani (T. III, 18). Također kao površinski nalazi nađeni su manji ulomci, vjerojatno, od šupljih nogu debljih stijenki (5) od posuda grube površine (T. III, 19) i samo jedan ulomak prelazne površine u proširenju sonde II na istočnoj padini (T. III, 20). Prema sačuvanim ulomcima nogu ne može se ni naslutiti cjelovit izgled posuda kojima su pripadale.

Ukrašavanje posuda je razmjerno raznovrsno i, iako dosta nepažljivo izvedeno, djeluje veoma dekorativno. Pored nalijepljenih traka, uglavnom na posudama grube (75) i prijelazne (6) površine, još 80 ulomaka ukrašeno je urezivanjem i utiskivanjem, rjeđe ubadanjem i udublivanjem u vlažnu glinu prije pečenja. Ornamenti izvedeni ovim tehnikama pojavljuju se i na ulomcima posuda grubih površina, ali preteže posude (naročito zdjele, terine i lončići-šalice) prijelazne i glačane površine, često sa crnim premazom. Pojedini ulomci potječu i od većih posuda. Ulomci latenske keramike rađene na lončarskom kolu ukrašeni su nekom vrstom žljebljenja.

Nalijepljene trake, većinom horizontalne, mogu biti jednostavne, s otiscima prsta ili nokta, od kojih su neki primjerci vezani za zdjele (T. I, 6, 9, 10), rijetko s otiscima predmeta ili plitkim, kosim udubljenjima (T. III, 21) kakva se nalaze i na ivici dva ulomka

oboda. Također su rijetke (3) lučno povijene trake (možda valovite? - T. III, 22). Najčešće se nalijepljene trake nalaze na stijenci posuda (na najvećem obujmu ili na gornjoj polovici), a rjeđe neposredno ispod oboda (T. III, 21).

Urezivanje je izvedeno oštrim vrhom nekog predmeta (nož, šilo?). Linije su manje-više ravne ili blago zakrivljene, rijetko lučno savijene (T. IV, 1, 2), prosječne širine i dubine 1-2 mm, a samo na nekoliko ulomaka sasvim tanke, ispod 1 mm (T. IV, 3, 4). Urezani ornamenta samostalno se javljaju kao jedna ili više paralelnih, horizontalnih linija (T. IV, 3, 5-7), zatim trostruke cik-cak linije ili nasuprotni snopovi kosih linija (T. IV, 8-11, 15), snopovi vertikalnih ili jednostrano kosih zgusnutih linija (T. IV, 12-14; V, 1-4), kao i viseći, šrafirani trokuti otvoreni ili zatvoreni (T. V, 5-8).

Utiskivanje kružnih, ovalnih, zaobljeno-kvadratnih ili zaobljeno-pravokutnih nizova plićih udubljenja izvedeno je na površini posuda prije pečenja, pritiskivanjem namotane metalne žice, saltaleona, nekih tipova narukvica, možda i kotačića sa zupcima ili sličnih pomagala, čime su dobiveni kraći nizovi s krupnijim udubljenjima u sredini i sitnijim pri krajevima niza. Na nekim ulomcima izgleda da je upotrebljavan i zaobljeno-pravokutni vrh nekog predmeta pri čemu su nastajali nizovi nejednakih udubljenja. Samo na nekoliko ulomaka, čini se da su nizovi otisaka dobiveni pritiskivanjem deblje namotane niti. Samostalni utisnuti ornamenta javljaju se kao jednostavni horizontalni nizovi na vratu ili ramenu (T. V, 9-11), kosi na obodu (T. V, 12), ili kao kombinacije horizontalnih i kosih, ponekad blago zakrivljenih (T. II, 2; VI, 1-7), rijetko ukriženih (T. VI, 8) nizova otisaka, jednom na unutrašnjoj stijenci posude (T. VI, 9). Ipak, potpun izgled samostalnih utisnutih ornamenta nije ustanovljen.

Udubljivanje se pojavljuje jednom u obliku plitkog, kružnog udubljenja s otisnutim ukrasom (T. VI, 10) i tri puta kao listolika udubljenja (T. III, 12; VI, 11, 12).

Ubadanje je zastupljeno četiri puta: kao sitni, kružni ubodi na ulomku posude i ulomku pršljenka (T. VI, 13; IX, 1), u obliku nepravilno trokutastih uboda različite veličine (T. VI, 14) i kao plitki kosi ubodi (T. VII, 1), uvijek u kombinaciji s urezanim ornamentima. Uopće kombinacije urezanih i utisnutih ornamenta, uključujući i spomenuta 4 primjerka s ubodima predstavljaju osnovnu karakteristiku ornamentalnog sustava s Krčane. Specifičan je ornament urezanih šrafiranih trokuta podvučenih s tri ili više linija slobodnih krajeva, obrubljenih utisnutim nizom uboda (T. VII, 1) ili nizovima otisaka (T. VII, 2, 3). Na jednom ulomku ovaj ornament je izveden samo urezivanjem (T. V, 5), a možda je sličan ornament bio i na jednom malom ulomku (T. VII, 4). Na nekim ulomcima, izgleda, da su urezani i utisnuti ornamenta bili približno u ravnoteži, a radi se o horizontalnim i prekrštenim linijama i nizovima (T. VII, 5, 6, možda 7 i 9). Po nekoliko manjih ulomaka na kojima je ornament samo djelomično sačuvan čini se da su na ovim posudama različito raspoređeni nizovi otisaka predstavljeni istaknutiji element ukrasa, dok su urezane linije imale

prateću ulogu (T. VII, 10, 12). Urezani i utisnuti ornamenta koncentrirani su na gornjim dijelovima posuda: na obod, vrat, gornji dio trbuha, samo ponekad prelaze ispod najvećeg obujma (T. VII, 1; VIII, 4), pretežno na vanjskoj, rijetko na unutrašnjoj površini (T. VI, 8, 9), a samo jednom se pojavljuju na ručki (T. IV, 8) ili pršljenku (T. IX, 1).

Žlijebljenje na ulomcima latenskih posuda rađenih na lončarskom kolu izvedeno je nekom vrstom češljastog alata, vjerojatno preko čitave površine posuda. Radi se o nepažljivo izvedenim plitkim, vertikalnim ili koso prekrštenim žljebovima, između kojih ostaju niska rebra ili istaknute izduženo-romboidne površine (T. VIII, 6-9). Na jednom ulomku rebra su ukrašena i plitkim ovalnim zarezima (T. VIII, 10), a na drugom javljaju se slabo izražene vertikalne i kose kanelure (T. VIII, 5).

Ostali nalazi

Kao što je ranije spomenuto, ostali nalazi su malobrojni. Nekoliko keramičkih predmeta: ulomak pune noge, vjerojatno od neke statuete (T. VIII, 11); tri ulomka pršljenaka, od kojih su dva jednostavna i bikonična (T. VIII, 12) a treći potječe od zaobljenog, ukrašenog pršljenka (T. IX, 1); tri ulomka piramidalnih, većih utega - grijalica (T. IX, 2); ulomak kružne pločice, možda dio poklopca posude (T. IX, 6); dva ulomka koja bi mogla pripadati prijenosnim pećima.

Od metala: mala brončana karičica (T. IX, 3); dva grumena željezne troske (površinski nalazi).

Od kamena: kristal kremena - kvarca prozirca (T. IX, 4) koji je mogao imati kulturno značenje; ulomak pločice nepravilnog oblika, od sivog kamena s dvije paralelne urezane linije (T. IX, 5); nekoliko ulomaka sivkastog, znatog brusnog kamena, među kojima se izdvojio veći ulomak brusa trokutastog presjeka s tragovima upotrebe (T. IX, 7).

Samo u probnoj sondi III na platou Krčane nađeno je dvadeset ulomaka životinjskih kostiju i 1 zub karnivora; nijedan primjerak nema tragove obrade.

KULTURNO-KRONOLOŠKI POLOŽAJ KRČANE

Naselje na Krčani, je, kako izgleda, jednoslojno, odnosno, u kronološkom pogledu obuhvaća jedinstven period. Isključivi oslonac za kronološko i kulturno opredjeljenje ovog naselja pružaju ulomci keramičkih posuda, zbog čega je, u prethodnom tekstu, analizi oblika, ornamentike i ostalih keramografskih detalja posvećena puna pažnja. Kao što je već rečeno kod opisa tipova, znatnu teškoću pričinjava činjenica da je samo kod nekih primjeraka sačuvan čitav profil, dok je većina oblika više ili manje nepotpuna, uslijed čega su i usporedbe s keramikom bližih i udaljenijih srodnih lokaliteta znatno otežane. Jedan dio tipova posuda sa Krčane, naročito oni pretežno grube površine, pripada kronološki slabo osjetljivim oblicima. Mađutim, neki tipovi, kao što su plitke zdjele uvučenog oboda (T. I, 4, 5) i ulomci većih posuda (T. II, 1, 3, 4), mogu se

okarakterizirati kao daleki, ali prepoznatljivi "potomci" keramografije kulture polja sa žarama, odnosno ranijeg halštata (Ha C), a ovamo bi se, vjerojatno, mogli uvrstiti obodi s jednom facetom (T. I, 18; II, 7c), malobrojne horizontalne ručke (T. I, 3; III, 6), možda i ručke istaknutih rubova (T. II, 12-14). Druga grupa obuhvaća posude koje se oslanjaju na oblike mlađeg halštata (Ha D), kao što su šalice s visokom ručkom, lončići-šalice (T. I, 12-14; II, 12, 13; III, 1, 2; V, 2), naročito ulomak s izbočinom (T. VII, 12), zatim pehari (T. I, 15, 16), možda i jajasti lonac (T. I, 17), karakteristični šiljasti obodi (T. II, 5d, 6d), ručke s nastavcima (T. II, 15; III, 1-5). Napokon, u treću grupu bi se mogli svrstati oblici koji, mada rađeni slobodnom rukom, pokazuju ovisnost keltskoj keramici kasnijeg latena, kao što su zdjele tipa T. I, 7, neki obodi (T. II, 7a, 8) i, naravno, ulomci posuda izrađeni na lončarskom kolu (T. VIII, 5-10).

Lokalitet Krčana u Trnovima predstavlja prvo istraživano prapovijesno nalazište na krajnjem sjeverozapadu Bosne, u dolini rječice Kladušnice koja, kao pritoka Gline, pripada slivu Kupe. Južno od Krčane najbliža grupa istraživanih prapovijesnih naselja i nekropola nalazi se na širem prostoru srednjeg toka rijeke Une /gradine: Čungar kod Cazina (Radimský 1896, 73-93), Kekića Glavica (Čović 1962, 41-61), sojeničko naselje u Ripču (Radimský 1895, 219-226; isti 1897, 29-79; Čurčić 1913, 3-11), nekropole: na Jezerinama u Pritoci (Radimský 1895, 39-218), u Ribiću (Čurčić 1900, 3-32), Crkvina u Golubiću (Raunig 1968, 81-98) i na Gradini u Ripču (Raunig 1981, 141-161). Sjeveroistočno najbliži su Kiringrad u donjem Kirinu⁶, Turska Kosa u Velikoj Vranovini kod Topuskog (Čučković 1983, 3-11, sl. 1-21; isti 1982, 4-6, sl. 30-32) i gradina Klinac kod Petrinje (Majnarić-Pandžić 1985 (1986), 33-38). Neki nalazi s Krčane mogu se dovesti u vezu i s keramičkim materijalom nađenim na drugim lokalitetima u sjeverozapadnoj Bosni-Sanski Most (Fiala 1896, 219-272), Donja Dolina (Marić 1964, 5-82, T. I-XXVI), pa čak i sa znatno udaljenijim prostorima, o čemu će biti riječi u daljem tekstu.

Globalno gledano između keramike s Krčane, naročito prema keramografskim detaljima kao što su ručke s nastavcima, većina ornamenata, stope i noge, i one iz

japodskih naselja i nekropola uz srednji tok rijeke Une (osim nekih tradicionalnih elemenata karakterističnih za šire prostore), nema izrazite sličnosti. Ipak, pojedini oblici i neki detalji ukazuju na mogućnost postojanja nekih odnosa. Bliskost se prvenstveno odnosi na oblike sa Krčane nastale na tradiciji keramografije kulture polja sa žarama (T. II, 1, 3), jer se slični oblici javljaju kod nekih urni iz Ribića i Golubića datiranih u vrijeme između 110-35. g. pr. Kr. (Raunig 1968, 88, T. III, 13 (grob 43); Marić 1968, 29, T. X, 2; XI, 16; Ribić, grobovi 145 i 175), dok su urne iz Golubića, po karakterističnom profilu recipijenta bliske ulomku s Krčane (T. II, 4), datirane daleko ranije, / 800-650. g. pr. Kr. (Raunig 1968, 89-90, T. IV, 4-6; grobovi 52-54; Marić 1968, 11). Od ostalih oblika zastupljenih na Krčani u većem broju, konične i plitke zaobljene zdjele (T. I, 1-3), uz srednji tok Une i u naseljima i na nekropolama većinom pripadaju mlađem željeznom dobu.⁷ Među keramografskim detaljima mogu se spomenuti vertikalne ručke istaknutih ivica koje se pojavljuju i uz srednji tok Une (Radimský 1893, 87, 254, 399, T. XLIII, 3; XLVI, 16, 17; Raunig 1981, 144, T. II, 4), zatim neprobušene ručke uzdignutih krajeva (T. III, 11), brojne u naseljima i nekropolama na Uni,⁸ ali ih ima i na nekropolama Donje Doline i Sanskog Mosta (Truhelka 1903, 533, 536, T. XLVII, 1; XLIX, 13). Z. Marić ove ručke ocjenjuje kao: "... lokalne karakteristike koje, ako su utvrđene van japodskog područja ukazuju na postojanje određenih veza" (Marić 1968, 15). Mada se radi o starom, dugotrajnom i široko rasprostranjenom obliku, u ovom slučaju mogao bi se pretpostaviti utjecaj s japodskog prostora, s obzirom na činjenicu da na Krčani od 34 neprobušene ručke, samo tri primjerka imaju uzdignute krajeve. Također se mogu spomenuti i dugmetasti naljepci (T. III, 14, 15), dosta česti uz srednji tok Une, ali i u Sanskom Mostu.⁹ Između ornamentalnog sustava na keramici Krčane i onog s prostora uz Unu, gotovo da nema nikakve veze. Otisci namotane niti (tzv. lažni vrpčasti ornament), veoma rijetki na Krčani (T. VI, 6; VII, 9), u dolini Une predstavljaju vodeći način ukrašavanja, često i razmjerno kompliciranim motivima.¹⁰ Urezani se ornament i također javljaju u japodskoj keramičkoj produkciji, ali su zastupljeni drukčiji motivi (pretežno horizontalni nizovi šrafiranih

⁶ Dimitrijević, 1961, 30-33 i passim, T. XIV-XVII, 98-129; Balen-Letunić, 1987, 1-30, T. 1-12; Vinski-Gasparini, 1973, 15, 66, 133, 181, T. 22/13-15; na Kiringradu nije izvršeno arheološko iskopavanje, već je materijal koji se čuva u Arheološkom muzeju u Zagrebu i Gradskom muzeju u Karlovcu, nabavljen kupovinom ili poklonima od privatnih skupljača.

⁷ Čović, 1962, 43, 47, sl. 1/1a, 1b, 2a i popis reproduciranog materijala na str. 58; Marić, 1968, T. VI, 21; IX, 22; XI, 7; XII, 20; XVI, 53 i dalje (pretežno faze V i VI).

⁸ Radimský, 1897, T. XXXVI, 291; Čurčić, 1908, T. V, 3; Regionalni muzej Pounja u Bihaću - Katalog materijala sa Kekića Glavice, karton br. 82, dub. od 1,02-3,11 m - nepublicirano; Marić, 1968, T. III, 4; IX, 31; XVIII, 51; Raunig, 1968, T. III, 15.

⁹ Radimský, 1897, T. XXXVI, 300; isti, 1894, T. VII, 92; VIII, 105; Marić, 1968, 19, T. IX, 23; T. I, 33; IV, 149; Raunig, 1968, T. II, 39; VI, 36; Fiala, 1896, 238, sl. 58.

¹⁰ Radimský, 1894, 506-507, T. III, 35, 38; VII, 96-99; VIII, 100-104; isti, 1897, 57, T. XXXIV; Čović, 1962, 50, T. II, 9-17; III, 1-2, Raunig, 1968, T. IV, 4; ista, 1981, T. II, 4; III, 16, 19; IV, 4-7.

trokuta)¹¹, a nikad se ne pojavljuju utisnuti nizovi ili kombinacije utisnutih i urezanih ornamenata tako karakteristične za Krčanu. Jedan od elemenata koji opet povezuju Krčanu s lokalitetima oko Une predstavlja crni premaz čitave površine posuda brojno zastupljen na ulomcima s Krčane i, također, konstatiran npr. na Gradini Čungar kod Cazina, tako da V. Radimski piše da su neki ulomci obojeni "crnim firnisom" (Radimský 1894, 502, 506, T. III, 38; V, 69; VII, 92; VIII, 105). I neke urne s Jezerina u Pritoci, kao i urna groba 5 na Gradini u Ripču bile su crno premazane po čitavoj površini (Radimský 1893, 586, T. XXXIV, 1-3; Raunig 1981, 150-151, T. II, 2). S dosta opravdanja moglo bi se pretpostaviti da je ovaj način dotjerivanja površine posuda Japodima uz srednji tok Une mogao dospjeti posredstvom prostora kome, u kulturnom pogledu, pripada i naselje na Krčani.

Detaljna usporedba keramičkih nalaza s Krčane i onih iz naselja i nekropola uz srednji tok Une pokazala je da su veze Krčane s prostorom oko Une sasvim nedovoljne da bi se ovo naselje uvrstilo u japodski kulturni krug s obzirom na činjenicu, da se srodnost oblika i keramografskih detalja temelji na zajedničkim korijenima iz kulture polja sa žarama, odnosno održava opće trendove vremena. Ipak, izgleda da su mogli postojati neki kontakti u smislu razmjene međusobnih utjecaja. U kronološkom pogledu keramički objekti s japodskog područja koje je bilo moguće dovesti u vezu s nalazima na Krčani, pripadaju uglavnom mlađem željeznom dobu.

Sasvim je drukčija situacija kada se ulomci keramike s Krčane usporede s materijalom nađenim na lokalitetima Kiringrad i Turska Kosa. Bliskost jednog dijela materijala sa spomenutih lokaliteta i nalaza s Krčane evidentna je na prvi pogled. Nažalost, gradina Kiringrad nije sustavno istraživana, već nalazi potječu od privatnih skupljača. Treba spomenuti da među keramikom s Kiringrada gotovo nema neukrašenih primjeraka (što je, svakako, i posljedica načina nabavke (Dimitrijević 1961, 31; Balen-Letunić 1987, 1-3), čime je njegova komparativna vrijednost znatno umanjena. Na gradini Turska Kosa izvršena su arheološka iskopavanja, ali su rezultati objavljeni u najskromnijem obujmu (Čučković 1983, 3-11; isti 1986, 12-13), tako da mi je veći dio nalaza još nedostupan. I na Kiringradu i na Turskoj Kosi evidentirani su keramički oblici Ha B-C razdoblja kakvih na Krčani nema, ali je dio nalaza datiranih u Ha D i Laten s oba

spomenuta lokaliteta (Balen Letunić 1987, 3-7; Čučković 1983, 8; isti 1986, 12-13) gotovo identičan s keramikom nađenom na Krčani. Tako se i na Kiringradu i na Turskoj Kosi pojavljuju plitke zaobljene zdjele brojne na Krčani (T. I, 2-3), kao i plitke zdjele uvučenog oboda (T. I, 4, 5) (Dimitrijević 1961, T. XVII, 127; Balen-Letunić 1987, T. 4/5; Čučković 1983, 13, 15). Terine (T. I, 11; VI, 2; VII, 1, 2) su publicirane samo s Kiringrada (jedan primjerak je ovdje prikazan na T. IX, 12), dok su veće šalice (T. I, 12, 13; III, 1, 2) i lončići-šalice (T. I, 14; II, 12; IV, 10; V, 2, 8; VII, 3; VIII, 12) zastupljeni kako na Kiringradu (jedan ulomak ovdje na T. IX, 11), tako i na Turskoj Kosi (lončić bez ručke ovdje na T. IX, 9) (Dimitrijević 1961, T. XVII, 123; XVI, 116, 119, 120; Balen-Letunić 1987, T. 4/1; 5/1; 6/1; Čučković 1983, sl. 12, 16, 18). Pored jednostavnih oboda zaobljene ivice, na Kiringradu su registrirani zaravnjeni, izvana prošireni obodi (T. II, 7b), kao i obod srodan "kljunastim" obodima s Krčane (T. II, 7d) (Dimitrijević 1961, T. XV, 110, 111; Balen-Letunić 1987, T. 5/2). I pojedini karakteristični oblici ručki s Krčane (T. II, 12-15; III, 1-5) pojavljuju se kako na Turskoj Kosi (jedan ulomak ovdje na T. IX, 8), tako i na Kiringradu, a D. Balen-Letunić ih smatra: "... karakterističnim za mlađi horizont starijeg željeznog doba..." (Balen-Letunić 1987, 7, T. 7/3, 5-7; Čučković 1983, 11-12). Ovdje reproducirana terina s Kiringrada ima također konveksno dno, kao i primjerak s Krčane (T. VII, 1).

Ornamentika na keramici Krčane, Kiringrada i Turske Kose na prvi pogled neodoljivo podsjeća na ornamentalni sustav eneolitičke lasinjske kulture¹², na osnovi čega je S. Dimitrijević svojevremeno Kiringrad uvrstio među lokalitete spomenute kulture, izdvojivši dio ornamentiranih ulomaka kao lasinjske primjerke.¹³ S obzirom na način nabavke kiringradskog materijala ovakva pogreška je sasvim razumljiva. Međutim, jednoslojno naselje na Krčani, gdje identično ornamentirani ulomci dolaze zajedno s karakterističnim oblicima kraja Ha D i mlađeg željeznog doba, dokazalo je da ovaj način ukrašavanja pripada drugom vremenu i drugoj kulturi.

Tipična ornamentika na ulomcima s Krčane, po cjelokupnom utisku, u tolikoj je mjeri bliska onoj s Kiringrada i Turske Kose, da nema potrebe provoditi detaljne usporedbe. Ipak, treba istaći neke motive, odnosno napomenuti pojedine razlike. Tako se na jednom lončiću-šalici s Turske Kose nalazi specifičan motiv urezanih,

¹¹ Radimský, 1894, 506, T. II, 34; VI, 87-88; VII, 94-95; VIII, 104; isti, 1897, 57-58, T. XXXV, 273-278; Čović, 1962, 50, T. I, 7, 9; II, 17; III, 3-8; Marić, 1968, 15, T. II, 19; III, 32; Tab. I, 36; II, 73; III, 151; Raunig, 1968, T. I, 1, 29; ista, 1981, T. I, 1; II, 1-2, 5-6; III, 1, 15.

¹² I sama sam, nakon ambuliranja istočne padine Krčane, pomislila da je to lasinjski lokalitet, pa sam dio ukrašenih površinskih nalaza odnijela u Zemaljski muzej u Sarajevu, gdje je B. Marjanović, bez promišljanja, ove ulomke uvrstio među lasinjske nalaze. Međutim, B. Čović je ostao skeptičan, smatrajući da ta keramika ne pripada eneolitiku, odnosno krugu lasinjske kulture. Rezultati iskopavanja potvrdili su mišljenje B. Čovića.

¹³ Dimitrijević, 1961, 23-59, T. XIV-XVII, 98-129; Na pitanje postoji li na Kiringradu i eneolitički sloj lasinjske kulture moglo bi sigurno odgovoriti tek arheološko iskopavanje, mada neki ulomci govore u tom smislu (vidi: Balen-Letunić, 1987, 11, np. 98).

šrafiranih visećih trokuta ograničenih s jedne strane trima linijama slobodnih krajeva i ovičenih nizovima kružnih otisaka (ovdje na T. IX, 9), dok se kod sličnog ornamenta s Kiringrada slobodni krajevi linija završavaju spiralno (ovdje T. IX, 10, 11).¹⁴ Na Kiringradu se pojavljuju i urezane, viseće girlande (Dimitrijević 1961, T. XV, 110-111, 113), dok samo dva mala ulomka (T. IV, 1, 2) sugeriraju mogućnost da je i na Krčani motiv girlande bio poznat. Nadalje, i na Kiringradu i na Turskoj Kosi uobičajeno je premazivanje površine posuda crnim premazom (Dimitrijević 1961, 31-32, 48, T. XVI, 118-119; XVII, 123-124, 126; Čučković 1983, 8). Za sada ni s Kiringrada, ni s Turske Kose nisu objavljeni prekriveni motivi izvedeni kombinacijom urezanih linija i nizova otisaka, karakteristični za Krčanu (T. VII, 5-7); na Kiringradu su ornamenta izvedeni samo utiskivanjem na manjim piramidalnim utezima. Izgleda da su na oba ova lokaliteta ubodi češći prateći motiv urezanih ornamenta, negoli je to slučaj na Krčani; to bi moglo biti prouzročeno kronološkim položajem Krčane. Naposljetku, značajnu karakteristiku naselja na Kiringradu, a posebno na Turskoj Kosi, predstavlja veći broj antropomorfnih i zoomorfnih figurica od pečene zemlje koje su vremenski opredijeljene kako u starije, tako i u mlađe željezno doba (Dimitrijević 1961, 32-33, 44, T. XVI, 121-122; XVII, 129; Balen-Letunić 1987, 7-9, T. 9/1-9; Čučković 1991, 17-26, sl. 60-96). Na Krčani je nađen samo jedan ulomak noge (T. VIII, 11), vjerojatno neke figurice. S obzirom na razmjerno mali opseg istražene površine na Krčani (naročito na platou), može se pretpostaviti da iskopavanjem nisu obuhvaćeni prostori naselja gdje su takvi predmeti bili koncentrirani i da bi iskopavanje većih razmjera i u tom segmentu potvrdilo veze ova tri lokaliteta. Međutim, treba naglasiti da su Turska Kosa i Kiringrad znatno dugotrajnija naselja od Krčane. Tako D. Balen-Letunić navodi: "Naime, ovako ornamentirana keramika na Turskoj Kosi nalažena je s građom karakterističnom za mlađe stupnjeve kasnog brončanog doba, a isto tako kontinuirano se nalazila i u slojevima starijeg željeznog doba", te u iste vremenske okvire uključuje i ornamentiranu keramiku s Kiringrada (Balen-Letunić 1987, 6). L. Čučković naglašava: "U starijoj fazi starijeg željeznog doba (oko 800-600. g. pr. n. e.) ukrasi i oblici posuda su odmjeraniji i preciznije izvedeni. Urezane linije su rjeđe popraćene ubodima nego u narednoj fazi. Kasnije, u mlađoj fazi starijeg željeznog doba (oko 600-400. g. pr. n. e.) i naročito početkom mlađeg željeznog doba (oko 400-200. g. pr. n. e.), ukrasi se sve više gomilaju, često pretjerano" (Čučković 1983, 8). Krčana, kao što će pokazati u daljem tekstu, pripada mlađem željeznom dobu, odnosno posljednjim stoljećima prije naše ere i u tom je periodu povezana s Kiringradom i Turskom Kosom. Zapažena bliskost, gotovo identičnost ova tri lokaliteta, uz teritorijalnu blizinu, upućuje na zaključak o istovrsnoj kulturi i na razmišljanje o pripadnosti istoj

etničkoj zajednici, o čemu će još govoriti.

Sa širih prostora većinom se mogu uspoređivati pojedini oblici posuda, neki tipovi ručki i ornamentika. Konične i plitke zaobljene zdjele, brojno zastupljene na Krčani, javljaju se, također u Sanskom Mostu, Donjoj Dolini i Čarakovu, gdje su datirane u ranu fazu mlađeg željeznog doba (Fiala 1896, 263, sl. 138; Bižić 1952, 217-218, T. I, 3; III, 26; Čović 1956, 193-194, T. IV, 2, 3, 9). Oblici srodne profilacije s ulomcima većih posuda (T. II, 1, 3) pojavljuju se i na Podu kod Bugojna u kasnoj fazi mlađeg naselja (Pod D, V-IV v. pr. n. e.) (Čović 1965, 53-55, T. XV, 17, 18). Među oblicima posebno su karakteristične veće šalice (T. I, 12-13; II, 13; III, 1, 2) i lončići-šalice (T. I, 14; II, 12; IV, 9; V, 2, 8; VII, 3) s jednom drškom, od kojih su na Krčani sačuvani samo manji ulomci, pa potpuni izgled ni jednog primjerka nije moguće rekonstruirati. Izgleda da su svi bili više zaobljenog, nego bikoničnog profila i glatkih zidova, osim malog ulomka od crvenkasto-smeđe pečene zemlje (T. VII, 12) kod koga sačuvana ovalna izbočina izvedena pritiskom na zid s unutrašnje strane nije jako izražena. Posude ovih tipova izrazito tankih zidova, pretežno crno pečene i sjajno glačane, brojne su na jugoistočnom alpskom prostoru, naročito u Dolenjskoj (Dular 1982, 64-65, T. 22/197-202; 23/203-206), ali su proširene na Kordunu i Baniji (pored Kiringrada i Turske Kose, na gradini Klinac kod Petrinje, a možda i na gradini Pogorelec kod Siska) (Majnarić-Pandžić 1985 (1986), 34, 38, sl. 12/2; 13/1; Balen-Letunić 1987, 7, T. 6; /2, 4; Čučković 1983, 8, sl. 12) i u sjeverozapadnoj Bosni (Sanski Most, Čarakovo i Zecovi kod Prijedora, Donja Dolina) (Fiala 1896, 222, 227, 238, 239 i d., sl. 7, 22, 57, 59, 62 i d.; Čović 1956, 193, 195-196, T. IV, 4, 6-8; Benac 1959, 45, T. XX, 1-2; Čović 1965, 90, T. II, 9-10; Marić 1964, 43, T. XVI, 4; XIX, 1). Za najkvalitetnije primjerke uzima se u obzir mogućnost da su importirani jugoistočnog alpskog prostora, odnosno iz Dolenjske, dok se za manje kvalitetne pretpostavlja lokalna proizvodnja prema uvezenim uzorima, a uglavnom se posude ovoga tipa datiraju u 5. i 4. st. pr. Kr. (Dular 1982, 143-144; Majnarić-Pandžić 1986, 35; Balen-Letunić 1987, 7). Jedan ulomak iz Donje Doline sličan je onima s Krčane, kako po obliku ručke sa čepastim nastavcima, tako i po ornamentima. Ovaj ulomak Z. Marić datira dosta široko, u vrijeme od 300.-100. g. pr. Kr. (Marić 1964, 47, T. XIX, 1), a B. Čović isti primjerak opredijeljuje preciznije od sredine 4. do početka 3. st. pr. Kr. (Čović 1987, 261, 265-266, T. XXIX, 17), što bi, kako izgleda, približno odgovaralo i za ulomke s Krčane. Veće šalice i lončići-šalice sa Krčane, vjerojatno, pripadaju lokalnoj proizvodnji, većinom su crveno ili smeđe pečeni, a primjerci sa sjajnim crnim premazom imitiraju možda uvoznu robu. Među posudama s Krčane jedino ulomak malog pehara (T. I, 15), prema veoma pažljivoj izradi (debljina stijenke do 3 mm),

¹⁴ Dimitrijević, 1961, T. XIV, 100; XVI, 119; možda i XVII, 125; Balen-Letunić, 1987, 6, nap. 49, navodi da se i na Turskoj Kosi nalazi sličan motiv kukaste spirale odvojen od šrafiranih trokuta.

karakterističnom obliku i sjajnom glačanju, znatno odskake od ostalog keramičkog materijala, pa predstavlja možda uvezeni primjerak, iako ima sjajni crni premaz, kao i brojni drugi ulomci domaće proizvodnje.

Od ostalih keramografskih detalja mogu se istaći šiljasti obodi s ivicom formiranom u obliku obrnutog slova V (T. II, 5d, 6d), poznati s nekih delmatskih gradina jugozapadne Bosne. Prisutnost ovog tipa oboda po A. Bencu dokumentira trajanje života na tim gradinama u fazi IV (od Ha D - do rimske okupacije) (Benac 1985, 63, 93, 144, 186, T. V, 3-6, 8). S obzirom na pojavu i na Krčani, izgleda da je formiranje ivice oboda u obliku obrnutog slova V detalj tipičan za mlađe željezno doba na širim prostorima.

Među vertikalnim ručkama za Krčanu su karakteristične ručke sa čepastim i one s koničnim nastavcima. Za sada na Krčani nije nađena ni jedna ručka sa zoomorfnim glavama, za razliku od Kiringrada, gdje ih ima više. Međutim, s gradine Klinac kod Petrinje potječe vrlo indikativna ručka s izbojcima, istaknutih ivica i s poprečnom prečkom na donjem dijelu (kao na ulomku na T. III, 5); izbojke je moguće interpretirati kao veoma stilizirane zoomorfne glave (Majnarić-Pandžić 1985 (1986), 34, sl. 13/1), ali i kao čepasti oblik. Ručka s gradine Klinac, datirana u 5. i 4. st. pr. Kr., navodi na razmišljanje, da je čepasti oblik mogao nastati pojednostavlivanjem zoomorfnih glava, mada je otvorena i mogućnost da je ovaj oblik nastavaka nastao samostalno, možda istovremeno ili nešto kasnije od onih sa zoomorfnim glavama. Inače, na većini lokaliteta pojavljuju se i čepasti i zoomorfni nastavci, a uglavnom su datirani u isto vrijeme. Čepasti nastavci na ručkama ustanovljeni su na već spomenutom ulomku lončića-šalice iz Donje Doline, na gradini Zecovi kod Prijedora, gdje su datirani u 5.-4. st. pr. Kr. (Čović 1965, T. II, 8), u Beloj Krajini i u jugoistočnom alpskom prostoru, gdje se posude s takvim ručkama datiraju u 6. i 5. st. pr. Kr. (Dular 1978, T. XXXIII, 4; Dobić 1980, 125, 169-170, T. 42/10; 58/1-3; Teržan 1990, 33, sl. 3/12; T. 15/8; Knez 1990, sl. 62). Ručke sa čepastim nastavcima na Krčani, s obzirom na cjelokupni keramički inventar, ne bi mogle biti starije od onih s gradine Klinac i Zecovi, a najprije bi mogle pripadati istom vremenu kao i primjerak iz Donje Doline, prema datiranju B. Čovića, odnosno drugoj polovici 4. st. pr. Kr. Ručke s koničnim nastavcima (upotrebljava se i naziv: ručke s roščićima)¹⁵ rasprostranjene su približno u istom arealu, odnosno u jugoistočnom alpskom i zapadnom panonskom prostoru (Dobić 1980, T. 28/4; 36/9; 38/6; 46/11; 67/5-8; 87/3; 92/7; Teržan 1990, T. 10/9; Dular 1982, T. 22/202; Vinski-Gasparini 1975 (1978), 138-139, sl. 8/7; ista 1987, 206-207, sl. 13/11, T. XXIII, 2.) zatim u Sanskom Mostu, Čarakovu i Zecovima kod Prijedora te u Donjoj Dolini (Fiala 1986, 239, 252, sl. 61, 101; Čović 1956, 193, T. IV, 7;

Benac 1959, 45, T. XX, 5; Marić 1964, 39-40, T. XII, 8, 11), ali ih ima dosta daleko na jugu i jugoistoku u Dalmaciji i središnjoj Bosni i Hercegovini (Fiala 1984, 109, T. I, 2; Marić 1964, 40, nap. 222-223), a datirane su približno kao i prethodne.

Približno na istom prostoru, počevši od jugoistočnog alpskog i zapadnog panonskog, do Poda kod Bugojna u središnjoj Bosni, rasprostranjeni su tijekom starijeg željeznog doba ornamenti na keramici među kojima se mogu naći prauzori načinu ukrašavanja prisutnom na Krčani i na mlađem keramičkom materijalu s Kiringrada i Turske Kose. Na spomenutim područjima, pored motiva i vrsta ukrašavanja kakvih na Krčani nema (kombinacije trokutastih motiva izvedenih ubodima, kaneliranje, žigosanje, slikani ornamenti), zastupljeni su urezani motivi praćeni nizovima uboda: horizontalne linije, višestruke cik-cak linije, nasuprotni ili jednostrani kosi i vertikalni snopovi linija, šrafirani trokuti, girlande, spiraloidni motivi i slično. Mada se identični motivi nalaze i na keramici Krčane, Turske Kose i Kiringrada, neki elementi izdvajaju ornamentiku ovih lokaliteta od spomenutih šire rasprostranjenih uzora. Tu je na prvom mjestu zamjena uboda specifičnim nizovima otisaka koji se pojavljuju i kao samostalni ukrasi i u kombinaciji s urezanim motivima, zatim stanovito "zgušnjavanje" ornamentalnih motiva, kao i neke složenije kombinacije, nepoznate ili rijetke u drugim prostorima, kao što je motiv prekrivenih linija i nizova otisaka koji je zasada zapažen samo na Krčani; nadalje, motiv šrafiranih trokuta ograničenih s jedne strane s više urezanih linija, slobodnih (Krčana, Turska Kosa) ili spiralno povijenih krajeva (Kiringrad) i obrubljen ubodima ili otiscima. Sličan, jednostavnije izveden motiv šrafiranih trokuta čiji se vrh završava produženom, spiralno povijenom linijom poznat je iz jugoistočnog alpskog prostora (Dobić 1980, T. 11/6). Novi elementi i nove kombinacije motiva pokazuju da su stanovnici Krčane i srodnih naselja tijekom mlađeg željeznog doba razvili na temelju starijih uzora vlastiti, karakterističan i prepoznatljiv stil.

Najmlađu grupu ulomaka s Krčane predstavljaju primjerci koji ovise o, ili pripadaju karakterističnoj keltskoj keramici. Među oblicima posuda ovisnima o keltskim uzorima mogu se spomenuti ulomci dubljih zdjela zaobljenog ruba oboda, odvojenog urezanom linijom (T. I, 7; IV, 5; možda i VII, 3), iako su sve izrađene slobodnom rukom, a po fakturi i ornamentici pripadaju također domaćoj proizvodnji. Izrada keltskih oblika na domaći način zapažena je i u Donjoj Dolini, gdje su slične posude datirane u vrijeme od 150.-1. g. pr. Kr. (Marić 1964, 50, T. XXI, 6, 7). Dva ulomka jako zadebljanih, prstenastih oboda (T. II, 8), kao i ulomci ukrašeni žljebljenjem rebrastim i mrežastim ornamentima (T. VIII, 5-10), izrađeni na lončarskom kolu, pripadaju gruboj keltskoj keramici. Ovi ulomci vjerojatno potječu od tzv. situlastih lonaca, većinom više ili manje grafitiranih,

¹⁵ Marić, 1964, 39-40, pod nazivom: "... šalice sa 2 roščića na dršci." pored ručki s koničnim nastavcima uvrštava i one sa zoomorfnim glavama, naglašava da se javljaju već od srednjeg brončanog doba sjeverne Italije, ali i to da kasnije pripadaju oblicima proširenim na istočnom alpskom i zapadnom panonskom prostoru.

karakterističnih za 2. i 1. st. pr. Kr. (Marić 1961, 62, T. VI, 2; VII, 7; Todorović 1968, 44-45, T. XII, 5; XVI, 5; XXII, 4; Majnarić-Pandžić 1970, 22-23, T. V, 4). Koliko je moguće makroskopski zapaziti, ulomci s Krčane ne sadrže nikakvu ili sadrže minimalnu količinu grafitu; u sastavu ilovače nalazi se samo znatna primjesa vapnenog i drugog pijeska, daleko veća od one u domaćoj keramici. Primjerci ovog tipa poznati su i s drugih lokaliteta (Majnarić-Pandžić 1970, 44-45). I na Kiringradu je također nađeno desetak ulomaka keltske keramike, među njima i jako zadebljan obod srodan onima sa Krčane (T. II, 8), zatim ulomci s rebrastim ukrasima, ali i ulomci finije, tamnosive, vjerojatno uvezene keramike s upoliranim ukrasima (Balen-Letunić 1987, 10, T. 11/5, 8); takve zasada na Krčani nema.

Usporedba keramičkih nalaza s Krčane s odgovarajućim keramografskim elementima s bližih i udaljenijih, neposredno starijih ili istovremenih lokaliteta, omogućila je da se približno odredi osnivanje i trajanje ovog naselja. Osnovni oslonac za određivanje vremena u kome je osnovano naselje na Krčani pružaju ukrašeni ili neukrašeni lončići-šalice i veće šalice, zatim ručke sa čepastim ili koničnim nastavcima. Blago zaobljeni oblik većih šalica i lončića-šalica bez izbočina (osim primjerka na T. VII, 12) s Krčane, u odnosu na izrazitije profilirane starije primjerke s naglašenim izbočinama, govori za njihovo opredjeljivanje na kraj razvojnog niza ovog tipa posuda. Kako među posudama s Krčane nema keramografskih detalja koji bi se sa sigurnošću mogli odrediti kao nesumnjivo stariji, izgleda da se osnivanje naselja može pretpostaviti oko sredine ili u drugoj polovini 4. st. pr. Kr. Ukoliko je predložena datacija ispravna, tada se nameće misao da je osnivanje naselja na Krčani bilo prouzročeno prodorom i naseljavanjem Kelta u nešto udaljenijim susjednim krajevima, što je moglo izazvati pomicanje domaćeg stanovništva. Naravno, za dokumentiranje razmatranja ove vrste nedostaju zasada podaci o drugim istovremenim ili starijim naseljima i neposrednom kontinuitetu s kulturom starijeg željeznog doba na području oko rječice Kladašnice.

Najmlađe primjerke keramičkog posuda predstavljaju na Krčani ulomci grube keltske keramike, karakteristične za 2. i 1. st. pr. Kr. Izgleda očito da je naselje napušteno krajem 2., još vjerojatnije u 1. st. pr. Kr. Vrijeme napuštanja naselja na Krčani, možda bi se s određenim oprezom moglo preciznije odrediti neposredno prije ili u vrijeme Oktavijanovih osvajača ovih krajeva 35. g. pr. Kr.

PROBLEMI ETNIČKE PRIPADNOSTI

Prvo treba naglasiti da je arheološki materijal s Krčane ograničen isključivo na keramiku i da metalni nalazi zasada potpuno nedostaju; brončana karičica (T. IX, 3) ni u kojem pogledu nema značenja. Nedostaju i podaci o tako bitnim kulturnim segmentima kao što su oblici grobova, grobni prilozi i način pokapanja te podaci o gospodarskoj osnovi naselja, što sve u znatnoj mjeri otežava donošenje sigurnijih zaključaka o etničkim pitanjima. Mogu se ipak iznijeti određena razmišljanja o

plemenskoj zajednici kojoj je naselje pripadalo.

Prisutnost malobrojnih primjeraka grube keltske keramike među domaćim materijalom otvara pitanje radi li se ovdje o direktnoj prisutnosti Kelta u naselju na Krčani, o uvozu keltske robe ili o lokalnim proizvodima pod utjecajem iz prostora nastanjenih Keltima? S obzirom na malu ukupnu količinu posuda izrađenih na lončarskom kolu (desetak ulomaka) u odnosu na ukupnu masu domaćih, rukom rađenih posuda (više od 2500 ulomaka), pretpostavka o prisutnosti Kelta na Krčani izgleda sasvim nevjerovatna. Ni pretpostavka o uvozu keltske robe ne čini se mnogo vjerojatnijom s obzirom na to da se radi o gruboj keramici srazmjerno slabe kvalitete; tako preostaje razmišljanje o utjecajima iz susjednih prostora nastanjenih Keltima. S dosta opravdanja može se pretpostaviti da su domaći keramičari svladali način rada na lončarskom kolu i preuzeli neke jednostavnije oblike i ukrase, ali nisu upotrijebili grafitiranje karakteristično za većinu posuda ove vrste. Tako se i ovi ulomci mogu smatrati proizvodima lokalnog stanovništva.

U odnosu na južno susjedstvo, naprijed je već bilo dovoljno obrazloženo mišljenje da stanovnici Krčane nisu bili Japodi; keramika se naime, kao indikator etničke pripadnosti, sasvim nedovoljno veže za japodski prostor na srednjoj Uni; daleko se bolje i potpunije uklapa među tipove u krajevima neposredno sjeverno i istočno od Krčane, u dolinama Kupe i Save, odnosno u zapadnoj Panoniji. Kao što je usporedbama pokazano, najbliže su paralele zapažene u naseljima na Krčani susjednom području Kordunu i Baniji, u Turskoj Kosi i na Kiringradu, a donekle i na gradini Klinac kod Petrinje. Nešto je manja, ali još uvijek značajna srodnost s lokalitetima na bosanskom prostoru južno od Save - Sanski Most, Zecovi kod Prijedora i Donja Dolina. Širu etničku pripadnost ovih prostora Panonima argumentirano je odredio Z. Marić još prije tridesetak godina (Marić 1964, 71-72). Odrede li se uže plemenske zajednice, Sanski Most i Zecovi kod Prijedora pripadali bi Mezejima (Čović 1987, 285-286), a Donja Dolina Oserijatima (Marić 1964, 73). U vezi s Kiringradom i gradinom Klinac kod Petrinje nije raspravljano o etničkim pitanjima, dok je za Tursku Kosu L. Čučković eksplicitno iznio tvrdnju da je to naselje pripadalo plemenu Kolapijana (Balen-Letunić 1987, 1-12; Majnarić-Pandžić 1985 (1986), 33-38; Čučković 1983, 10-11).

Prema Pliniju (Plin. III, 147, 148) kroz područje Kolapijana teče rijeka Sava (Saus per Colapianos Breucosque...), dok Ptolomej (Ptol. II, 14, 2) prostor Kolapijana određuje prema lokaciji drugih plemena u Panoniji (Bojanovski 1988, 34-35, 44). Apijan (App. Illyr. 16, 18, 22, 24) spominje da je Oktavijan poslije osvajača u japodskoj zemlji osam dana palio i uništavao naselja Kolapijana, dok nije došao do Segestike, naselja Segestana za koje se smatra da su dio Kolapijana. Kako ime Kolapijana stoji u ovisnosti o nazivu rijeke Kupe (Colapis), njihov teritorij se uglavnom smješta uz srednji i donji tok Kupe, kao i u širi prostor oko ušća Kupe u Savu kod Siska. Smatra se, također, da je kolapijansko-

segestansko naselje Segestika ležalo na brdu Pogorelec u Sisku odakle potječu uglavnom keramički nalazi, srodni s materijalom Kiringrada, Turske Kose i gradine Klinac kod Petrinje (Majnarić-Pandžić 1985 (1986), 37; Balen-Letunić 1987, 7). Čini se da sva četiri navedena naselja, što zbog istovrsnih nalaza, što smještajem unutar sliva Kupe, pripadaju kulturnoj ostavštini istoga plemena. Na temelju izrazite srodnosti keramičkog materijala Krčane i spomenutih lokaliteta, mislim da je opravdano i Krčanu tretirati kao kolapijansko naselje.

U istom smislu govore i razmišljanja nekih drugih autora. Tako R. Drechsler-Bižić, raspravljajući o sjevernoj granici Japoda prema Kolapijanima, stavlja granično područje na srednje tokove Mrežnice, Korane i Gline (Drechsler-Bižić 1987, 393). Za područje između današnje Velike Kladuše i Cazina, odnosno za prostor između Krčane i npr. japodske gradine Čungar u Osrefku kod Cazina, još je precizniji I. Bojanovski koji kaže: "Što se, pak tiče Cazinske krajine, japodski (ili japodizirani) dio je na sjeveru išao otprilike do brdskog hrbata koji dolinu Une odvaja od doline Kladušnice (ova utječe u Glinu), u kojoj se već osjećaju pojačani utjecaji Panonije, konkretno panonskih Kolapijana iz šireg područja Siska" (Bojanovski 1988, 306).

Otkriće i početno istraživanje naselja na Krčani kod Velike Kladuše potvrdilo je dakle iznesena razmišljanja o razgraničenju između Kolapijana i Japoda i pokazalo da se, bar u posljednjim stoljećima stare ere, ne radi samo o "pojačanim utjecajima", već o egzistiranju jednog naselja Kolapijana na ovom prostoru. S druge je strane istraživanje Krčane, ma koliko skromno po obujmu i rezultatima, omogućilo da se u određenoj mjeri osvijetli jedan segment kulture (keramička proizvodnja i specifični ornamentalni stil), karakteristične za ovo pleme u posljednjim stoljećima prije Krista.

KATALOG

TABLA I

1. Ulomak grube keramike, ravnomjerno crveno pečen, pijesak, pr. o. cca 36, vis. 12, pr. dna cca 28 cm; istočna padina, sonda I, dub. 22 cm, inv. br. 5225,
2. Ulomak grube keramike, crven, prijelom crveno-siv, pijesak, smeđa prevlaka, pr. o. 26, vis. 8 cm; istočna padina, sonda I, dub. 22 cm, inv. br. 5280,
3. Ulomak grube keramike, crveno pečen, pijesak, oštećen, ostatak horizontalne ručke, pr. o. 14, vis. 5,8 cm; istočna padina, sonda II, dub. 23 cm, inv. br. 5376,
4. Ulomak keramike, crvenkasto - žuto pečen, slabo glačan, pr. o. 16, najv. pr. 18, vis. 4,6 cm; istočna padina, sonda I, dub. do 22 cm, inv. br. 5236,
5. Ulomak grube keramike, kratka plastična traka (ručka?), izvana smeđe, iznutra i prijelom crveno pečen, pijesak (do 4 mm), pr. o. 13, najv. pr. 15, vis. 6,7 cm; istočna padina, sonda I, dub. do 22 cm, inv. br. 5276,
6. Ulomak grube keramike, horizontalna plastična traka s otiscima prsta, izvana crveno, iznutra smeđe pečen (jezgra prijeloma crna), pr. o. 20, vis. 9 cm; istočna padina, sonda II, dub. do 23 cm, inv. br. 5389,
7. Ulomak keramike, crveno pečen, sitan pijesak, slabo glačan, izvana crni premaz, pr. o. 22, vis. 5,6 cm; istočna padina, sonda III, dub. do 35 cm, inv. br. 5488,
8. Ulomak keramike, crveno pečeno, sitniji pijesak, slabo glačan, pr. o. 14, najv. pr. 16, vis. 7 cm; istočna padina, sonda II, dub. do 23 cm, inv. br. 5378,
9. Ulomak keramike, urezi na obodu, horizontalna plastična traka s otiscima prsta, polumjesečasti naljepak, izvana crveno, unutra smeđe, prijelom crno pečen, pijesak, slabo glačan, oštećen, pr. o. 28, vis. 12 cm; istočna padina, sonda II, proširenje I, dub. do 26 cm, inv. br. 5404,
10. Ulomak grube keramike, horizontalna plastična traka s otiscima prsta, crveno pečen, pijesak, grubo, pr. o. cca 22, vis. 7,8 cm; istočna padina, sonda I, dub. 32-55 cm, inv. br. 5312,
11. Ulomak keramike, crveno-smeđe pečen, slabo glačan, pr. o. 19, najv. pr. 21, vis. 10 cm; plato, sonda III, dub. 35-65 cm, inv. br. 5514,
12. Ulomak keramike, trag visoke ručke, crveno (jezgra prijeloma crna) pečeno, malo sitnog pijeska, slabo glačan, pr. o. 15, najv. pr. 20, vis. 9 cm; plato, sonda III, dub. 35-65 cm, inv. br. 5515,
13. Ulomak keramike, trag visoke ručke, izvana crveno, iznutra i prijelom smeđe-crno pečen, pijesak, slabo glačan, pr. o. 17, vis. 6 cm; istočna padina, sonda II, dub. do 23 cm, inv. br. 5386,
14. Ulomak grube keramike, izvana i prijelom crven, iznutra crveno-smeđe, pijesak, pr. o. 14, vis. 6,5 cm; istočna padina, sonda I, dub. 22-35 cm, inv. br. 5315,
15. Ulomak keramike, crveno pečen, malo sitnog pijeska, uglračan, sjajni crni premaz, pr. o. 10, najv. pr. 12, vis. 5,3 cm; plato, sonda III, dub. 75-100 cm, inv. br. 5535,
16. Ulomak keramike, pečen crveno (tanka jezgra prijeloma crna) pijesak, oštećene, porozne, slabo glačane površine, pr. o. 13, najv. pr. 14, vis. 6,5 cm; istočna padina, sonda III, dub. do 35 cm, inv. br. 5387,
17. Ulomak keramike, (oštećena, neprobušena, na dolje povijena ručka), crveno pečen, malo sitnog pijeska, glačano sjajni crni premaz, pr. o. 12, najv. pr. 16, vis. 14,5 cm, pr. dna 9 cm; plato, sonda III, dub. 75-100 cm, inv. br. 5536,
18. Ulomak keramike, izvana crven, iznutra crn, prijelom crveno-crno pečen, pijesak, slabo glačan, pr. o. 20, vis. 5 cm; istočna padina, sonda I, dub. do 22 cm, inv. br. 5256,

TABLA II

1. Ulomak keramike, crveno-smeđe pečen (jezgra prijeloma crno-siva), pijesak, slabo glačan, tragovi crnog premaza izvana i iznutra, pr. vrata 24, najv. pr. cca 32, vis. 10 cm; istočna padina, sonda I, dub. 35-44 cm, inv. br. 5363,
2. Ulomak grube keramike, dio nalijepljene vertikalne prstenaste ručke, izvana i prijelom crveno, iznutra oker pečen, pijesak (do 3 mm), izvana ostaci crnog premaza, otisci namotane žice (?), pr. vrata 15, najv. pr. 20, vis. 5,6 cm; istočna padina, sonda III, dub. do 35 cm, inv. br. 5450,
3. Ulomak keramike, crveno pečen, pijesak, slabo glačan, iznutra ostaci crnog premaza (?), pr. vrata 24, najv. pr. 30, vis. 7 cm; istočna padina, sonda III, dub. 35 cm, inv. br. 5388,
4. Ulomak grube keramike, oker-crveno-sivo pečen, sitniji pijesak, najv. pr. 20, vis. 8 cm; istočna padina, sonda III, dub. 35-65 cm, inv. br. 5492,
5. a) Ulomak keramike, crveno pečen, slabo glačan, iznutra crni premaz, pr. o. cca 22 cm, vis. 4 cm; istočna padina, sonda I, dub. do 35 cm, inv. br. 5254,
 b) Ulomak grube keramike, crveno pečen, pijesak (do 3 mm), pr. o. 28, vis. 5,2 cm; istočna padina, sonda I, dub. do 22 cm, inv. br. 5233,
 c) Ulomak grube keramike, izvana crno-smeđe, iznutra i prijelom crveno pečen, pijesak (do 4 mm), pr. o. 28, vis. 4,6 cm; istočna padina, sonda I, dub. do 22 cm, inv. br. 5228,
 d) Ulomak, crveno pečen, malo pijeska, izvana i iznutra sjajna crno-smeđa prevlaka prije pečenja, pr. o. 16, vis. 5 cm; istočna padina, sonda I, dub. 35-44 cm, inv. br. 5362,
6. a) Ulomak keramike, crvenkasto-smeđe pečen, pijesak, slabo glačan, pr. o. 14, vis. 2,8 cm; istočna padina, sonda I, dub. do 22 cm, inv. br. 5238,
 b) Ulomak grube keramike, smeđe-crveno pečen, pijesak (do 3 mm), pr. o. 23, vis. 3,8 cm; istočna padina, sonda III, dub. do 35 cm, inv. br. 5445,
 c) Ulomak keramike, izvana crveno, iznutra smeđe, prijelom crno pečen, pijesak (do 2 mm), slabo glačan, pr. o. 28; istočna padina, sonda II, proširenje I, dub. do 26 cm, inv. br. 5404,
 d) Ulomak keramike, crno-smeđe pečen, pijesak, slabo glačan, pr. o. 15, vis. 4 cm; istočna padina, sonda I, dub. do 22 cm, inv. br. 5221,
7. a) Ulomak keramike, smeđe pečen, pijesak, slabo glačan, pr. o. 15, vis. 2,8 cm; istočna padina, sonda II, proširenje I, dub. 26-55 cm, inv. br. 5428,
 b) Ulomak grube keramike, crvenkasto-smeđe pečen, pijesak, pr. o. 22, vis. 3 cm; istočna padina, površinski nalaz, inv. br. 5184,
 c) Ulomak grube keramike, crveno pečen, pijesak, crveni premaz izvana i iznutra, pr. o. 24, vis. 3,8 cm; istočna padina, sonda I, dub. do 22 cm,
 d) Ulomak keramike, crveno pečen, pijesak, slabo glačan, izvana crni premaz, pr. o. 17, vis. 5,3 cm; istočna padina, površinski nalaz, inv. 5164,
8. Ulomak keramike, crveno pečen, mnogo sitnog pijeska, rađen na lončarskom kolu, pr. o. 22, vis. 3,6 cm; istočna padina, sonda II, dub. do 23 cm, inv. br. 5379,
9. Ulomak grube keramike, crveno pečen, pijesak, dim. 7,2x4, 7x2,4 cm; istočna padina, sonda I, dub. 22-35 cm, inv. br. 5319,
10. Ručka, gruba keramika, izvana smeđe, iznutra i prijelom crveno pečen, pijesak, 4,2x2x1,7 cm; plato, sonda III, dub. 75-100 cm, inv. br. 5540,
11. Ulomak ručke, gruba keramika, crven, prijelom sivo pečen, pijesak, 4,7x3,4x1,2 cm; plato, sonda III, dub. 35-65 cm, inv. br. 5519,
12. Ručka lončića-šalice, crvena, pijesak, crvenkasto-smeđa prevlaka, slabo glačana, 4x1,8x0,5 cm; istočna padina, sonda I, dub. 22-35 cm, inv. br. 5341,
13. Ručka lončića-šalice, svijetlo-žuto pečena, sitan pijesak, crni premaz, 4,7x3,2x0,7 cm; istočna padina, površinski nalaz, inv. br. 5180,
14. Ulomak ručke, crveno pečena, malo sitnog pijeska, crna, mat prevlaka prije pečenja, 5,5x3,6x0,7 cm; istočna padina, sonda I, dub. do 22 cm, inv. br. 5289,
15. Ulomak ručke, crveno pečena, malo pijeska, tanka smeđa prevlaka (?) i sjajni crni premaz, 4,5x3x1,1 cm; istočna padina, sonda I, dub. do 22 cm, inv. br. 5286,

TABLA III

1. Oštećena ručka šalice, crveno pečena, pijesak, slabo glačana, crni premaz izvana i iznutra, 6,8x3,3x0,7 cm; plato, sonda III, dub. 35-65 cm, inv. br. 5516,
2. Ručka šalice, crveno pečena, pijesak, glačana, sjajni crni premaz, 5,5x2,8x1 cm; plato, sonda III, dub. 75-100 cm; inv. br. 5538,
3. Ulomak keramike, crveno pečen, sitan pijesak, smeđa prevlaka prije pečenja, 3,2x2,8x0,6 cm; istočna padina, sonda I, dub. do 22 cm, inv. br. 5288,
4. Ulomak ručke, oker pečen, sitan pijesak, slabo glačan, tragovi crnog premaza, 4x3x0,9 cm; istočna padina, sonda III, dub. 25-45 cm, inv. br. 5489,
5. Ulomak ručke, smeđe-crvenkasto (jezgra prijeloma crna) pečen, pijesak, slabo glačan, 6x2,2x0,9-1,3 cm; plato, sonda III, dub. 75-100, inv. br. 5541,
6. Ulomak horizontalne ručke, crno pečen, malo pijeska, tanka crvenkasta prevlaka prije pečenja, 5,7x1,5x1,4 cm; istočna padina, sonda II, proširenje I, dub. do 26 cm, inv. br. 5400,

7. Ulomak grube keramike s neprobušenom ručkom, izvana crveno-smeđe, iznutra i prijelom crno-cmeđe pečen, pijesak, 2,8x1,3x1,2 cm; istočna padina, sonda I, dub. do 22 cm, inv. br. 5283,
8. Neprobušena ručka na zdjeli, crveno pečeno, pijesak, grubo, dim. 4x1,4x2 cm; Istočna padina, sonda I, dub. do 22 cm, inv. br. 5229,
9. Neprobušena ručka, gruba keramika, smeđe-crvenkasto pečena, pijesak, 4x0,9x0,9 cm; istočna padina, sonda III, dub. 25-45 cm, inv. br. 5484,
10. Neprobušena ručka i plastična traka s otiscima prsta, gruba keramika, izvana i prijelom crveno, iznutra crno pečen, pijesak, 2,3x1,1x1 cm; istočna padina, sonda III, dub. 35-45 cm, inv. br. 5477,
11. Neprobušena ručka, gruba keramika, crveno pečena, pijesak, 4,7x1,5x1,8 cm; istočna padina, sonda I, dub. do 23 cm, inv. br. 5241
12. Kružno ispupčenje na zdjeli, izvana žuto-smeđe, iznutra i prijelom crno pečeni, pijesak, slabo glačano, pr. 1,4, vis. 0,4 cm; istočna padina, sonda III, dub. 25-45 cm, inv. br. 5482,
13. Kružno ispupčenje, svijetlo-smeđe-žuto, prijelom crveno pečen, pijesak, slabo glačano, pr. 1,3, vis. 0,4 cm; istočna padina, sonda I, dub. 22-35 cm, inv. br. 5296,
14. Kružni dugmetasti naljepak, gruba keramika, crveno-smeđe pečen, pijesak, pr. 2,5, vis. 0,7 cm; istočna padina, sonda I, dub. do 22 cm, inv. br. 5278,
15. Kružni, dugmetasti naljepak, gruba keramika, izvana i prijelom smeđe-crveno, iznutra crno pečen, pijesak, pr. 1,7, vis. 0,4 cm; istočna padina, sonda I, dub. 22-35 cm, inv. br. 5298,
16. Ulomak keramike, crveno pečen, pijesak, glačan, pr. dna 7, vis. 4,8 cm; istočna padina, sonda III, dub. do 25 cm, inv. br. 5441,
17. Ulomak keramike, crveno pečen, pijesak, slabo glačan, pr. stope 6, vis. 2,3 cm; istočna padina, sonda I, dub. do 22 cm, inv. br. 5247,
18. Ulomak dna sa stopom i čepastim ispupčenjem, gruba keramika, izvana i prijelom crveno, iznutra smeđe-crvenkasto pečen, pijesak, pr. 6, sač. vis. 2,2 cm; istočna padina, površinski nalaz, inv. br. 5209,
19. Ulomak šuplje noge (?), gruba keramika, crveno pečen, pijesak (do 3 mm), pr. 12,5, vis. 6,5 cm; istočna padina, površinski nalaz, inv. br. 5197,
20. Ulomak šuplje noge (?), gruba keramika, smeđe pečen, pijesak, pr. 10, vis. 5 cm; istočna padina, sonda II, proširenje I, dub. do 26 cm, inv. br. 5405,
21. Ulomak sa plastičnom trakom s kosim udubljenjima, gruba keramika, crveno-smeđ, pijesak, pr. o. 15, vis. 3,5 cm; istočna padina, sonda I, dub. do 22 cm, inv. br. 5235,
22. Ulomak s lučnom (ili valovitom?) plastičnom trakom s otiscima prsta, gruba keramika, smeđ, prijelom crveno pečen, pijesak, unutra crni premaz, pr. o. 18, vis. 4,7 cm; istočna padina, sonda III, dub. 25-45 cm, inv. br. 5480,

TABLA IV

1. Ulomak, crvenkasto-smeđe-sivo pečen, sitan pijesak, glačan, tragovi crnog premaza, najv. pr. 12, vis. 2,8 cm; istočna padina, sonda I, dub. 22-35 cm, inv. br. 5303,
2. Ulomak grube keramike, izvana i prijelom sivo, iznutra crveno pečen, pijesak (do 3 mm), 5x2,4x0,9 cm; plato, površinski nalaz, inv. br. 5494,
3. Ulomak grube keramike, izvana i prijelom crveno, iznutra smeđe pečeno, pijesak, pr. o. 20, vis. 5,5 cm; istočna padina, sonda II, proširenje I, dub. do 26 cm, inv. br. 5408,
4. Ulomak grube keramike, sivo pečen, sitan pijesak, 4,2x3,5x0,8 cm; istočna padina, sonda III, dub. 25-45 cm, inv. br. 5433,
5. Ulomak keramike, smeđe pečen, pijesak, slabo glačan, pr. o. 15, vis. 2,8 cm; istočna padina, sonda I, dub. do 22 cm, inv. br. 5278,
6. Ulomak keramike, oker pečen, pijesak, slabo glačan, najv. pr. cca 12, vis. 2,9 cm; istočna padina, sonda III, dub. 25-45 cm, inv. br. 5452,
7. Ulomak keramike, izvana crveno, iznutra žuto pečen, malo pijeska, slabo glačan, 3,8x2,3x0,5 cm; istočna padina, sonda I, dub. 35-44 cm, inv. br. 5349,
8. Ulomak ručke, crvenkasto-okker pečen, sitan pijesak, slabo glačan, 3x4,4x0,9 cm; istočna padina, sonda III, dub. 25-45 cm, inv. br. 5454,
9. Ulomak keramike, crno (tanka prevlaka prije pečenja?), prijelom crveno pečen, pijesak, slabo glačan, pr. o. 7, najv. pr. 9, vis. 4,5 cm; istočna padina, sonda I, dub. do 22 cm, inv. br. 5224,
10. Ulomak keramike, crveno pečen, malo pijeska, slabo glačan, pr. o. 22, vis. 3 cm; istočna padina, sonda I, u izbačenoj zemlji, inv. br. 5365,
11. Ulomak grube keramike, crveno pečen, malo pijeska, najv. pr. 20, vis. 3,8 cm; istočna padina, površinski nalaz, inv. br. 5154,
12. Ulomak keramike, izvana crveno-smeđe, iznutra crno pečen, pijesak, slabo glačan, najv. pr. 24, vis. 3,5 cm; istočna padina, površinski nalaz, inv. br. 5156,
13. Ulomak keramike s neprobušenom ručkom, crveno pečen, malo pijeska, slabo glačan, najv. pr. 17, vis. 3,1 cm; ručka: 3x1x0,6 cm; istočna padina, sonda I, dub. do 22 cm, inv. br. 5212,
14. Ulomak keramike, crvenkasto-žuto pečen, pijesak, slabo glačan, najv. pr. 12, vis. 2,8 cm; istočna padina, sonda I, dub. do 22 cm, inv. br. 5214,
15. Ulomak keramike, crveno pečen, malo sitnog pijeska, slabo glačan, najv. pr. 11, vis. 2 cm; istočna padina, sonda I, dub. do 22 cm, inv. br. 5213.

TABLA V

1. Ulomak grube keramike, izvana crven, iznutra i prijelom sivo-crvenkasto pečen, pijesak (do 4 mm), vis. 5,5 cm; istočna padina, površinski nalaz, inv. br. 5159,

2. Ulomak visoke ručke, prijelom crveno pečen, sitan pijesak, slabo glačan, pr. o. cca 12, vis. 4,6 cm, ručka: 3,7x2x0,4 cm; istočna padina, sonda I, u izbačenoj zemlji, inv. br. 5367,
3. Ulomak keramike, crveno pečen, malo pijeska, glačan, izvana ostaci crnog premaza, najv. pr. 20, vis. 4 cm; istočna padina, sonda I, dub. 22-35 cm, inv. br. 5299,
4. Ulomak grube keramike, crveno pečen, malo pijeska, 3,3x3,7x1 cm; istočna padina, površinski nalaz, inv. br. 5169,
5. Ulomak keramike, izvana crvenkasto-siv, iznutra tamnosmeđ, prijelom tamnocrven, pijesak (do 3 mm), nepažljivo glačan, pr. vrata 18, najv. pr. 20, vis. 7 cm; istočna padina, sonda I, dub. 22-35 cm, inv. br. 5294,
6. Ulomak grube keramike, izvana crven, iznutra smeđe, prijelom crveno-smeđe pečen, pijesak (do 3 mm), najv. pr. 15, vis. 4,3 cm; istočna padina, sonda I, dub. do 22 cm, inv. br. 5219,
7. Ulomak keramike, crveno pečen, pijesak i kamenčići (do 6 mm), glačan, najv. pr. 19, vis. 3 cm; istočna padina, sonda I, dub. 22-35 cm, inv. br. 5292,
8. Ulomak, crveno-smeđe pečeno, malo pijeska, grubo, pr. o. 6, najv. pr. 9, sač. vis. 4,3 cm; Istočna padina, površinski nalaz, inv. br. 5151,
9. Ulomak keramike, crveno pečen, pijesak, slabo glačan, izvana crni premaz, otisci narukvice (?), 4,3x2,7x0,7 cm; istočna padina, sonda I, dub. 22-35 cm, inv. br. 5300,
10. Ulomak keramike, smeđe-žuto pečen, pijesak, slabo glačan, otisci narukvice (?), pr. o. 20, vis. 3,5 cm; istočna padina, sonda I, dub. 22-35 cm, inv. br. 5295,
11. Ulomak keramike, crveno pečen, malo sitnog pijeska, slabo glačan, otisci navoja žice (?), 2,2x2x0,4 cm; istočna padina, sonda I, dub. do 22 cm, inv. br. 5215,
12. Ulomak keramike, crveno pečen, sitniji pijesak, slabo glačan, otisci narukvice (?), 3, 5x3, 2x0,7 cm; istočna padina, sonda I, u izbačenoj zemlji, inv. br. 5366.
4. Ulomak keramike, crveno-smeđe pečen, dosta pijeska, sjajna crna prevlaka prije pečenja, otisci vrha predmeta (?), 3,4,x6,8x0,5 cm; istočna padina, sonda I, dub. 22-35 cm, inv. br. 5304,
5. Ulomak grube keramike, sivo-crvenkasto pečen, pijesak, (možda gorio?), otisci saltaleona (?), 4,2x6x0,6 cm; plato, sonda I, dub. 35-40 cm, inv. br. 5500,
6. Ulomak grube keramike, izvana tamno-smeđe (prevlaka?), iznutra i prijelom svijetlo-smeđe pečen, malo sitnog pijeska, otisci namotane niti (?), najv. pr. 24, vis. 3,8 cm; istočna padina, površinski nalaz, inv. br. 5155,
7. Ulomak grube keramike, crno-sivo pečen, pijesak, otisci namotane niti (?), 2,5x2,9x0,8 cm; plato, površinski nalaz, inv. br. 5495,
8. Ulomak nejasnog ker. predmeta, smeđe-crveno pečen, pijesak, crna mat prevlaka prije pečenja, otisci narukvice (?), pr. o. cca 34, vis. 5 cm; istočna padina, sonda I, dub. do 22 cm, inv. br. 5290,
9. Ulomak keramike, crno-smeđe pečen, pijesak, slabo glačan, otisci namotane niti (?), pr. o. 15, vis. 4 cm; istočna padina, sonda I, dub. do 22 cm, inv. br. 5221,
10. Ulomak keramike, crveno pečen, sitan pijesak, izvana uglračan, iznutra crni premaz, plitko udubljenje (pr. 8 mm), otisci tanke, gusto namotane žice (?), 3,8x3,6x0,5 cm; plato, sonda III, u izbačenoj zemlji, inv. br. 5548,
11. Ulomak keramike, crveno pečen, sitan pijesak, slabo glačan, 2,2x3,2x0,6 cm; plato, sonda III, u izbačenoj zemlji, inv. br. 5549,
12. Ulomak keramike, izvana svjetlosmeđe, na prijelomu crveno pečen, pijesak, slabo glačan, iznutra crni premaz, 3,8x3x1 cm; istočna padina, sonda I, dub. do 22 cm, inv. br. 5257,
13. Ulomak keramike, izvana sivo-crno, iznutra crno, prijelom crveno pečen, malo sitnog pijeska, slabo glačan, ubodi, najv. pr. 13, vis. 2,5 cm; istočna padina, sonda I, dub. do 22 cm, inv. br. 5222,
14. Ulomak keramike, crveno pečen, pijesak, tanka smeđa prevlaka prije pečenja, trokutasti ubodi, pr. o. 20, vis. 3,8 cm; istočna padina, površinski nalaz, inv. br. 5154,

TABLA VI

1. Ulomak keramike, crveno pečen, pijesak, slabo glačan, izvana crni premaz, otisci narukvice (?), pr. o. 17, vis. 5,3 cm; istočna padina, površinski nalaz, inv. br. 5164,
2. Ulomak keramike, crveno pečen, pijesak, glačan, izvana sjajna crna prevlaka prije pečenja, otisci navoja žice (?), pr. o. 16, vis. 2,9 cm; istočna padina, površinski nalaz, inv. br. 5163,
3. Ulomak keramike, izvana i prijelom crven, unutra crno-sivo pečen, pijesak, otisci saltaleona (?), 3, 1x2, 7x0,7 cm; plato, sonda I, dub. 35-40 cm, inv. br. 5499,

TABLA VII

1. Polovica terine, crveno-smeđe pečena, malo pijeska, obostrano sjajna crna prevlaka prije pečenja, pr. o. 11, najv. pr. 15, vis. 10, pr. dna 7, deb. zida 0,4-0,7 cm; plitki kosi ubodi; istočna padina, sonda I, dub. 22-35 cm, inv. br. 5301,
2. Ulomak keramike, crveno pečen, pijesak, glačan, tamno-smeđa prevlaka prije pečenja, sitni kružni otisci, pr. o. 11, najv. pr. 15, vis. 6 cm, deb. zida 0,4-0,5 cm; istočna padina, površinski nalaz, inv. br. 5150,

3. Ulomak keramike, smeđe-sivo pečen, sitan pijesak, glačan, otisci narukvice (?), pr. o. 7, najv. pr. 8, vis. 3,7, deb. zida 0,3-0,5 cm; istočna padina, sonda I, dub. 22-35 cm, inv. br. 5302,
4. Ulomak keramike, žuto-sivo pečen, sitan pijesak, glačan, crna prevlaka prije pečenja (?), krupniji otisci predmeta (?), sitniji otisci namotane žice (?), najv. pr. 11, vis. 2 cm; istočna padina, površinski nalaz, inv. br. 5168,
5. Ulomak grube keramike, crveno-smeđe pečen, pijesak, otisci saltaleona (?), pr. o. 26, vis. 5,2 cm; istočna padina, površinski nalaz, inv. br. 5149,
6. Ulomak keramike, izvana i prijelom crveno-smeđe, iznutra crno-smeđe pečen, pijesak, slabo glačan, otisci vrha predmeta (?), najv. pr. 30, vis. 4,7 cm; plato, sonda II, dub. 35 cm, inv. br. 5510,
7. Ulomak keramike, crveno-smeđe pečen, sitan pijesak, glačan, otisci namotane žice (?), 4,5x3,4x0,9 cm; plato, sonda III, dub. 35-65 cm, inv. br. 5523,
8. Ulomak keramike, crveno, iznutra smeđe pečen, izvana sjajni crni premaz, otisci nejednako namotane žice (?), 5,5x5x1,2 cm; plato, sonda III, dub. 35-65 cm, inv. br. 5524,
9. Ulomak keramike, crveno-smeđe, prijelom crveno pečen, sitan pijesak, slabo glačan, otisci namotane niti (?), pr. o. cca 24, vis. 3,5 cm; plato, sonda III, dub. 75-100 cm, inv. br. 5526,
10. Ulomak stijenke, crveno pečeno pijesak, slabo glačan, otisci namotane žice (?), 2,4x4,2x0,8 cm; istočna padina, sonda III, dub. 25-45 cm, inv. br. 5451,
11. Ulomak keramike, crveno pečen, pijesak, slabo glačan, tragovi crnog premaza, otisci kružnog vrha predmeta, plitki, najv. pr. 14, vis. 2,8 cm; istočna padina, sonda I, dub. 35-44 cm, inv. br. 5351,
12. Ulomak keramike s ovalnom izbočinom na trбуhu, smeđe pečen, sitan pijesak, slabo glačan, otisci narukvice (?), najv. pr. 12, vis. 4,5 cm; istočna padina, sonda I, dub. do 22 cm, inv. br. 5220.
5. Ulomak keramike, lončarsko kolo, crvenkasto-smeđ, mnogo pijeska, oštećene, porozne površine, 4,8x5,4x0,6 cm; istočna padina, sonda II, dub. 23 cm, inv. br. 5390,
6. Ulomak grube keramike, lončarsko kolo, izvana crveno-smeđ, iznutra crno-sivo pečen, mnogo pijeska, 4,3x5,8x0,6 cm; plato, sonda III, dub. 75-100 cm, inc. br. 5531,
7. Ulomak grube keramike, lončarsko kolo, izvana crven, iznutra crno pečen, mnogo pijeska, 4,5x4,3x0,5 cm; plato, sonda III, dub. 75-100 cm, inv. br. 5532,
8. Ulomak grube keramike, lončarsko kolo, izvana tamnosiv, unutra i prijelom oker-sivo pečen, pijesak, 5,7x6,2x0,7 cm; plato, sonda III, dub. 75-100 cm, inv. br. 5530,
9. Ulomak grube keramike, lončarsko kolo, izvana crven, iznutra i prijelom crno pečen, mnogo pijeska, 3x3x0,6 cm; plato, sonda III, dub. 75-100 cm, inv. br. 5534,
10. Ulomak dna i stijenke, gruba keramika, lončarsko kolo, crno-sivo-crvenkasto pečen, pijesak, pr. dna 11, vis. 3,5 cm; plato, sonda III, dub. 75-100 cm, inv. br. 5529,
11. Ulomak noge, gruba keramika, crveno pečen, pijesak, pr. 2-2,5 cm, vis. 3,3 cm; istočna padina, sonda III, dub. 25-45 cm, inv. br. 5457,
12. Ulomak keramike, crveno-smeđe pečen, pijesak, slabo glačan, pr. 3,5 cm, vis. 2,8 cm; plato, sonda III, dub. 75-100 cm, inv. br. 5544.

TABLA VIII

1. Ulomak keramike, izvana crn, iznutra i prijelom crno-sivo pečen, sitan pijesak, glačan, otisci kotačića (?), 5,3x3,5x1 cm; plato, sonda III, dub. 0-35 cm, inv. br. 5509,
2. Ulomak keramike, izvana crn, unutra i prijelom sivo pečen, pijesak, slabo glačan, otisci namotane niti (?), 3,2x4,5x1 cm; plato, sonda III, dub. 75-100 cm, inv. br. 5527,
3. Ulomak keramike, crveno pečen, malo sitnog pijeska, izvana trag crnog premaza, najv. pr. 17, vis. 3,3 cm; istočna padina, površinski nalaz, inv. br. 5157,
4. Ulomak keramike, crveno pečen, malo pijeska, slabo glačan, najv. pr. 10, vis. 3,8 cm; istočna padina, površinski nalaz, inv. br. 5162,

TABLA IX

1. Polovica, crveno, prijelom smeđe pečen, pijesak, slabo glača, ubodi; pr. 3,4 cm, vis. 2,7 cm; istočna padina, sonda III, dub. 25-45 cm, inv. br. 5456,
2. Ulomak grube keramike, crveno pečen, krupan pijesak, šir. gore 3, vis. 4 cm; plato, površinski nalaz, inv. br. 5497,
3. Oštećena brončana karičica, pr. 1,2 i 1,5, šir. 0,3, deb. 0,1 cm; istočna padina, sonda I, dub. 22-35 cm, inv. br. 5348,
4. Prozirni kristal kvarca-prozirca, vis. 1,9, osnova 1,5x1,3 cm; istočna padina, sonda I, dub. 22-35 cm, inv. br. 5347,
5. Ulomak sivkastog kamena, jedna površina grubo zaravnjena, s 2 paralelne urezane linije; 3,2x2,6x1,1 cm; istočna padina, sonda III, dub. 25-45 cm, inv. br. 5449,
6. Dio brusa od sivog, zrnatog kamena, duž. 9,7, stranice 4x3, 3x2,8 cm; istočna padina, sonda II, dub. do 23 cm, inv. br. 5392,
7. Ulomak postolja ili poklopca (?), gruba keramika, crveno-smeđe pečen, mnogo pijeska (do 3 mm); pr. 15, deb. 2,3 cm; istočna padina, sonda I, dub. 22-35 cm, inv. br. 5327.

Komparativni materijal:

8-9 Prema Čučković 1983, sl. 11, 16.

10-12 Prema Dimitrijević 1961, T. XIV, 100; XVI, 119; XVII, 123.

POPIS LITERATURE

- Balen-Letunić 1987 D. Balen-Letunić, Prehistorijski nalazi s gradine Kiringrad, VAMZ 3, ser.-vol. XX,1-30, T. 1-12.
Benac 1959 A. Benac, Slavonska i ilirska kultura na prehistorijskoj gradini Zecovi kod Prijedora, GMZ n.s. XIV, 13-51, T. I-XX.
- Benac 1985 A. Benac, Utvrđena ilirska naselja (I), CBI, Djela LX, knj.4 219 str. + V tabli.
Bižić 1952 R. Bižić, Grobovi u Donjoj Dolini, GZM n.s. VII, 201-229, T. I-III.
Bojanovski 1988 I. Bojanovski, Bosna i Hercegovina u antičko doba, CBI, Djela LXVI, knj. 6, 432 str. + 2 karte.
Čović 1956 B. Čović, Ilirska nekropola u Čarakovu, GZM n.s. XI, 187-204, T. I-V.
Čović 1962 B. Čović, Gradinsko naselje na Kekića Glavici, GZM n.s. XVII, 41-61, T. I-IV.
Čović 1965 B. Čović, Uvod u stratigrafiju i hronologiju praistorijskih gradina u Bosni, GZM n.s. XX, 27-245, T. I-XXIII.
Čović 1987 B. Čović, Grupa Donja Dolina - Sanski Most, u: PJZ V-željezno doba, 232-286, T. XXIV-XXIX.
Čučković 1982 L. Čučković, Arheološka otkrića na Karlovačkom području, Karlovac 1982, 5-6, sl. 30-32.
Čučković 1983 L. Čučković, Prehistorijska gradina Turska Kosa, (Katalog izložbe), Karlovac 1983, 3-11, sl. 1-21.
Čučković 1985 (1986) L. Čučković, Arheološka topografija karlovačke regije, Izdanja HAD-a, sv. 10, Zagreb 1986, 9-18.
Čučković 1991 L. Čučković, Glinena figurica - obredni predmet prastanovnika Turske Kose, u: Idoli (Katalog izložbe), Zagreb 1991, 17-28, sl. 60.96.
- Ćurčić 1900 V. Ćurčić, Ein Flachgräberfeld der Japoden in Ribić bei Bihać, WMBH Bd. VII, S. 3-32.
Ćurčić 1908 V. Ćurčić, Prehistorička sojenica iz brončanog doba u Ripču kraj Bihaća, GZM XX, 1908, 149-179, T. I-VIII.
Ćurčić 1913 V. Ćurčić, Der prähistorische Pfahlbau der Bronzezeit in Ripač bei Bihać, WMBH Bd. XII, 3-11.
Dimitrijević 1961 S. Dimitrijević, Problem neolita i eneolita u sjeverozapadnoj Jugoslaviji, Opuscula archaeologica V, Zagreb 1961, str. 86 + XIX tabli.
- Dobiat 1980 C. Dobiat, Das hallstattzeitliche Graberfeld von Kleinklein und seine Keramik, Schild von Steier, Beiheft 1, Graz 1980, str. 389 + 113 tabli, karata i tabela.
Drechsler 1987 R. Drechsler, Japodska grupa, u: PJZ V-željezno doba, Sarajevo 1987, 391-441, T. XLIII-XLVII.
Dular 1973 J. Dular, Bela Krajina v starohalštatskem obdobju, AV XXIV, 1973, 544-572, T. 1-19.
Dular 1978 J. Dular, Podzemelj, Katalogi in monografije, Ljubljana 1978, str. 29 + XLIII table.
Dular 1982 J. Dular, Halštatska keramika v Sloveniji, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Dela 23, Institut za arheologijo 12, Ljubljana 1982, str. 254 + 27 tabli.
- Fiala 1894 F. Fiala, Jedna prehistorička naseobina na Debelom Brdu kraj Sarajeva, GZM VI, 1894, 107-140, T. I-XVI.
Fiala 1896 F. Fiala, Nekropola ravnih grobova kod Sanskog Mosta, GZM VIII, 1896, 219-272.
Hadži-Cvek 1976 (1977) D. Hadži-F. Cvek, Smolni kit in premaz za žare, AV XXVII, 1976 (1977), 128-130.
Knez 1990 T. Knez, Sto let arheoloških raziskovanj v Novem Mestu, Dolenjski muzej, Novo Mesto 1990, str. 154, uklj. table.
- Majnarić-Pandžić 1970 N. Majnarić-Pandžić, Keltsko-latenska kultura u Slavoniji i Srijemu, Gradski muzej Vinkovci 1970, str. 143 + 56 tabli.
- Majnarić-Pandžić 1985 (1986) N. Majnarić-Pandžić, Prilog poznavanju kasnog brončanog i starijeg željeznog doba na Kordunu i Baniji, Izdanja HAD-a, sv. 10, 1985, Zagreb 1986, 29-43.
- Marić 1961 Z. Marić, Praistorijski nalazi iz Triješnice i Dvorova, Članci i građa za kulturnu istoriju Istočne Bosne, IV, Tuzla 1961, 43-67, T. I-VII.
Marić 1964 Z. Marić, Donja Dolina, GZM n.s. XIX, 1964, 5-82, T. I-XXVI.
Marić 1968 Z. Marić, Japodske nekropole u dolini Une, GZM n.s. XXIII, 1968, 5-79, T. I-XXV, Tab. I-VII.
Marić 1971 Z. Marić, Die japodischen Nekropolen im Unatal, WMBHL, Bd. I, Heft A-Archäologie, Sarajevo 1971, 13-96, T. I-XXV, Tab. I-VII.
- Pahić 1981 S. Pahić, Brinjeva Gora 1953, AV XXXII, 1981.
Puš 1976 (1977) L. Puš, Premazi in smolnati kit na prazgodovinskih posodah, AV XXVII 1976 (1977), 124-127.
Radimský 1893 W. Radimský, Nekropola na Jezerinama u Pritoci kod Bišća, GZM V, 1893, 37-92; 237-308; 369-466; 575-636, T. I-L.
Radimský 1894 W. Radimský, Gradina Čungar kod Cazina, GZM VI, 1894, 495-520, T. I-IX.
Radimský 1895 W. Radimský, Die Nekropole von Jezerine in Pritoka bei Bihać, WMBH Bd. III, 39-218.
Radimský 1895a W. Radimský, Der prähistorische Pfahlbau von Ripač bei Bihać, WMBH Bd. III, 1895, 219-226.
Radimský 1896 W. Radimský, Die Gradina Čungar bei Cazin, WMBH Bd. IV, 1896, 73-93.
Radimský 1897 W. Radimský, Der prähistorische Pfahlbau von Ripač bei Bihać, WMBH Bd. V, 1897, 29-130, T. I-XLVIII.

- Raunig 1968 B. Raunig, Japodska nekropola na Crkvini u Golubiću, *GZM n.s.* XXIII, 1968, 81-98, T. I-VI.
 Raunig 1971 B. Raunig, Die japodische Nekropole auf der Crkvina in Golubić, *WMBHL Bd. I, Heft A-Archäologie*, 1971, 97-116, T. I-VI.
 Raunig 1981 B. Raunig, Praistorijska nekropola na Gradini u selu Ripač, *GZM n.s.* 35/36, 1981, 141-161.
 Spitzer 1973 Ein hallstattzeitlicher Tumulus von Dragatuš, *AV XXIV*, 1973, 780-811, T. 1-18.
 Sladić 1986 M. Sladić, Keramika Skordiska, latenska keramika u jugoslovenskom Podunavlju, Univerzitet u Beogradu, Centar za arheološka istraživanja, knj. 6, 1986, str. 66 + L tabli.
 Teržan 1990 B. Teržan, *Starejša železna doba na slovenskem Štajerskem*, Katalogi in Monografije 25, Ljubljana 1990, str. 459, uklj. 83 table.
 Todorović 1968 J. Todorović, *Kelti u jugoistočnoj Evropi*, Muzej grada Beograda, Dissertationes, Beograd 1968, str. 180 + LXIV table.
 Truhelka 1903 Č. Truhelka, Sojenica u Donjoj Dolini, *GZM XV*, 1903, 143-152; 373-384; 529-558, T. I-XII.
 Vinski-Gasparini 1973 K. Vinski-Gasparini, *Kultura polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj*, Zadar 1973, str. 230 + 137 tabli.
 Vinski-Gasparini 1975 (1978) K. Vinski-Gasparini, Osvrt na istraživanja kasnog brončanog i starijeg željeznog doba u sjevernoj Hrvatskoj, Izdanja HAD-a, sv. 2, Varaždin 1975, Zagreb 1978, 129-149.
 Vinski-Gasparini 1987 K. Vinski-Gasparini, Grupa Martijanec-Kaptol, u: *PJZ V-železno doba*, 182-231, T. XIX-XXIII.

SUMMARY

KRČANA - A SETTLEMENT OF THE LATE IRON AGE IN THE VILLAGE OF TRNOVI IN NORTHWESTERN BOSNIA

The settlement at Krčana in the village of Trnovi was discovered and test excavated in 1989. It is located on the eastern slope and plateau of a hill (up to 230 m asl), on the right bank of the Kladašnica River, ca. 2 km northeast of the center of Velika Kladuša.

In all three trenches opened on the eastern slope, I and III (15 m²), trench II with additions (16 m²), a uniform cultural layer was discovered from the surface to a depth between 35 and 55 cm in trench I, between 17 and 26 cm in trench II, and between 23 and 45 cm in trench III. A layer of sterile yellow clay lay beneath it. No remains of structures were noted.

Three small trenches were opened on the plateau: I and II (each 2 x 1 m), offered mainly negative results. Trench III (2 x 1.2 m) was extended to a total of 3.5 meters, as the remains of a building were noted in the form of house daub, charcoal, and arranged flat stones. Sterile yellow clay appeared in this trench at a depth of 135 cm.

According to the density of the finds (a total of 193), the cultural stratum in trench II on the plateau encompassed the layers between the depths of 35 and approximately 100 cm. Very little was discovered of structural remains, but it appears that part of an above-surface house was discovered.

The finds

The finds discovered on the eastern slope and the plateau (trench III) were completely identical, and were limited primarily to highly fragmentary pieces of pottery vessels, a small amount of other pottery finds (Pl. VIII:11-12; IX:1, 2, 7), several finds of stone (Pl. IX:4-6), a bronze loop or circlet (Pl. IX:3), and some animal bones (but only on the plateau). The majority of the pottery fragments exhibit oxidized firing (84.3%), while vessels produced with a reduced technique are less common (15.7%). The fragments frequently have a dark slip. Some dozen La Tène pots thrown on a potter's wheel represent a special group.

Considering that there were almost no other finds at Krčana, analysis was carried out of the form (Pl. I:1-18; II:1-4) and other details of the pottery, such as the shape of the rim (Pl. II, 5-8), as well as types of vertical handles (Pl. II:9-14, particularly those with conical and cork-shaped terminals: Pl. II:15; III:1-5), horizontal (Pl. III:6) and unperforated handles (Pl. III:7-11), extrusions (Pl. III:12-15), bases, feet, and pedestals (Pl. III:16-20). Particular attention was paid to the decoration of the vessels, starting with applied bands (Pl. I:9-10; III:21-22), through incisions (Pl. IV:1-15; V:1-8), impressed lines (Pl. V:9-12; VI:1-9), and hollows (Pl. VI:10-12), as well as combinations of incisions and stab-marks or rows of finger impressions (Pl. VI:13-14; VII:1-12; VIII:1-2), all leading to grooved decoration on fragments of La Tène pottery produced on the potter's wheel (Pl. VIII:5-10). Characteristic decorations were combined motifs of hanging hatched triangles with one side extended with three or more parallel incised lines with free ends bordered with impressed lines (Pl. VII:2-3) or stab-marks (Pl. VII:1), as well as intersecting motifs carried out with incision and rows of impressions (Pl. VIII:5-6, perhaps 7 and 9).

The cultural and chronological position of Krčana

The settlement at Krčana appears to have had a single stratum, encompassing a uniform period in the chronological sense, and the only support for classification is offered by pottery fragments. Some types (Pl. I:4-5; II:1-4, 7c, 12-14) can be characterized as distant but recognizable "descendants" of the pottery forms of the Urnfield Culture or the earlier Halstatt period (Ha C). A second group (Pl. I:12-16; II:5d, 6d, 15; III:1-5; V, 2; VII:12) is related to forms of the later Halstatt (Ha D). The third group contains forms that, although made by hand, derive from the Celtic pottery of the late La Tène (Pl. I:7; IV:5), and, of course, those fragments of vessels produced on the potter's wheel (Pl. II:8; VIII:5-10).

Krčana at Trnova represents the first investigated prehistoric site in the far northwest of Bosnia, in the

valley of the Kladašnica River, which as a tributary to the Glina River is part of the catchment basin of the Kupa River. South of Krčana, the closest group of investigated Iapodian settlements and cemeteries is located in the general area of the central Una River. To the northeast, the most similar sites are Kiringrad in Donji Kirin, Turska Kosa near Topusko, and the hillfort of Klinac near Petrinja. Some finds from Krčana can also be related to pottery from Sanski Most and Donja Dolina, as well as even more distant areas.

A detailed comparison of the pottery finds from Krčana and those from the settlements and cemeteries in the central Una River basin has shown that the connection of Krčana with the Una region are entirely insufficient to classify this new site in the Iapodian cultural circle, considering the fact that the similarity of form and other details of the pottery are based on common roots in the Urnfield Culture or the earlier Hallstatt period (Ha C), and to a certain extent merely reflect general trends of the period. It nonetheless appears that some contacts could have existed in the sense of the interchange of mutual influence. In the chronological sense, the pottery material from the Iapodian region that could be related to the finds from Krčana mainly belong to the late Iron Age.

On the other, northeastern side, the association of part of the material from Kiringrad and Turska Kosa and the finds from Krčana is evident at first glance. Both the former sites have pottery from the Ha B and C, such is unknown from Krčana, but that part of the finds dated to the Ha D and La Tène periods at both above sites is nearly identical to the pottery forms found at Krčana, particularly certain types of bowls (Pl. I:2-5), ovens (an example from Kiringrad on Pl. IX:12), large cups and small pots (an example without a handle from Turska Kosa on Pl. IX:9), as well as the characteristic handles with terminals (an example from Turska Kosa on Pl. IX:8). The decoration used at these sites is particularly similar, which is reminiscent of the ornamentation of the Eneolithic Lasinja Culture. However, the single stratum settlement at Krčana, where identically decorated fragments were found together with forms characteristic for the end of the Ha D period and the late Iron Age, has confirmed that this decorative system belonged to a different period and another culture. The typical decoration on the fragments from Krčana is in general so close to that of Kiringrad and Turska Kosa that there is no need to make detailed comparisons (e.g. see Pl. IX:9, 12). The differences are limited to a somewhat more frequent appearance of stab-marks at both the other sites in contrast to Krčana; at Kiringrad the ends of the lines next to the hatched triangles end in spiral terminals (Pl. IX:10-11); so far the intersecting motifs characteristic for Krčana have not been published; and numerous figurines were found at both sites, while only a fragment of a figurine leg was found at Krčana. The established similarity of these three sites, along with their territorial proximity, could indicate a conclusion about an identical culture, and further considerations about membership in the same ethnic community, as shall be discussed later.

In the comparison of the pottery from Krčana and the finds from a broad area extending from the southeastern Alpine region to central Bosnia, in addition to forms based on earlier traditions, particular attention was paid to large cups and small pots-cups, as well as the characteristic handles with conical and, especially, cork-like terminals. It was established that the fragments of these

vessels from Krčana represent local productions created according to models from the southeastern Alpine region, mostly probably from Lower Carniola (Dolenjska), dated to the 6th and 5th centuries BC. The examples from Krčana should be somewhat later according to the gently rounded profile and smooth walls (except for the fragment on Pl. VIII:12 with a gentle protrusion), like examples from Sanski Most, Čarakovo, and Zecovi near Prijedor dated to the 5th and 4th cent. BC, and most likely like a fragment from Donja Dolina dated from the mid 4th century to the beginning of the 3rd century BC. Decorations on pottery can be found distributed throughout this same area during the early Iron Age that include the ancestral models of the manner of ornamentation at Krčana and the later material from Kiringrad and Turska Kosa. However, some elements were unique, such as the exchange of stab-marks for rows of finger impressions, a certain "condensing" of the decoration, as well as some combined motifs, unknown or rare in other areas, such as intersecting motifs (Krčana), hatched triangles enclosed by several incised lines either with free terminals (Krčana, Turska Kosa) or spirally wound ends (Kiringrad) and bordered by stab-marks or rows of finger impressions. The new elements and new combinations of motifs indicate that the inhabitants of Krčana and related settlements developed their very own characteristic and recognizable ornamental style based on earlier models during the late Iron Age.

The latest group of fragments from Krčana consist of examples dependent on or belonging to the characteristic Celtic pottery, which are mainly dated to the 2nd and 1st centuries BC.

Since there are no details about the pottery from Krčana that could reliably be marked as earlier, it appears that the foundation of the settlement can be dated to the middle or second half of the 4th century BC. If the suggested dating is correct, then it could be hypothesized that the foundation of the settlement could have been caused by an invasion and settlement of Celts into somewhat more distant neighboring regions, which could have caused movement by the native population. It is certain that the latest artifacts in the pottery material are fragments of coarse, Celtic pottery from the 2nd and 1st centuries BC, so it seems evident that the settlement was abandoned at the end of the 2nd century, and more probably in the 1st century BC. The period of the abandonment of the settlement at Krčana could cautiously perhaps be more precisely assigned to immediately prior to or during the period of the conquests of these regions by Octavianus in 35 BC.

The problems of ethnic identity

It should first be emphasized that an entire series of essential elements necessary for consideration of ethnic problems is lacking (such as grave forms, the manner of burial, metal finds, jewellery, economic aspects, etc.), which makes it difficult to arrive at definite conclusions. Certain thoughts on this problem can nonetheless be offered.

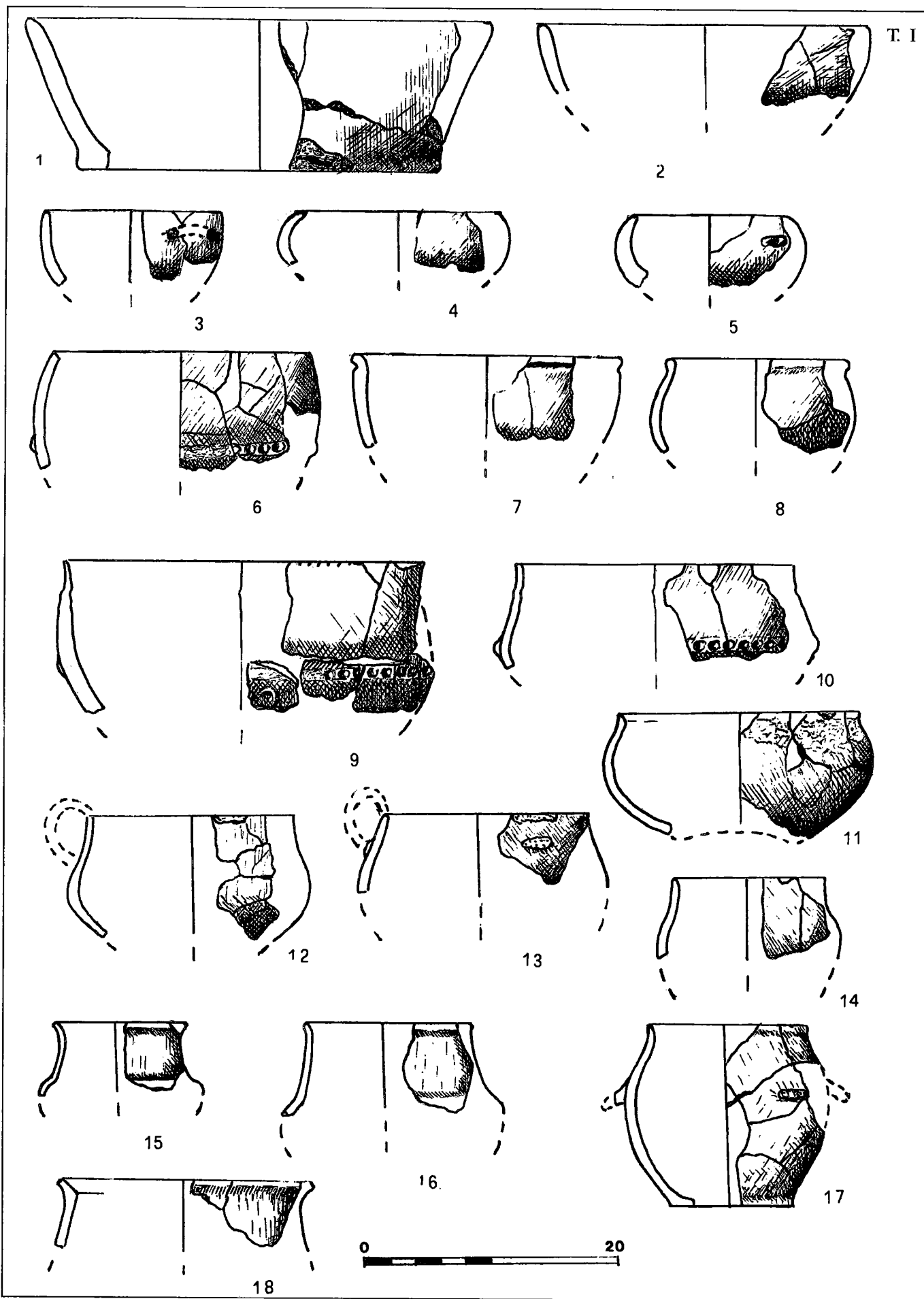
Taking into consideration the quality (coarse) and numerical representation of the Celtic pottery (some dozen fragments as opposed to more than 2500 fragments of domestic pottery), it has been concluded that local potters had learned to use the wheel, as opposed to some import or the direct presence of Celts in the settlement at Krčana.

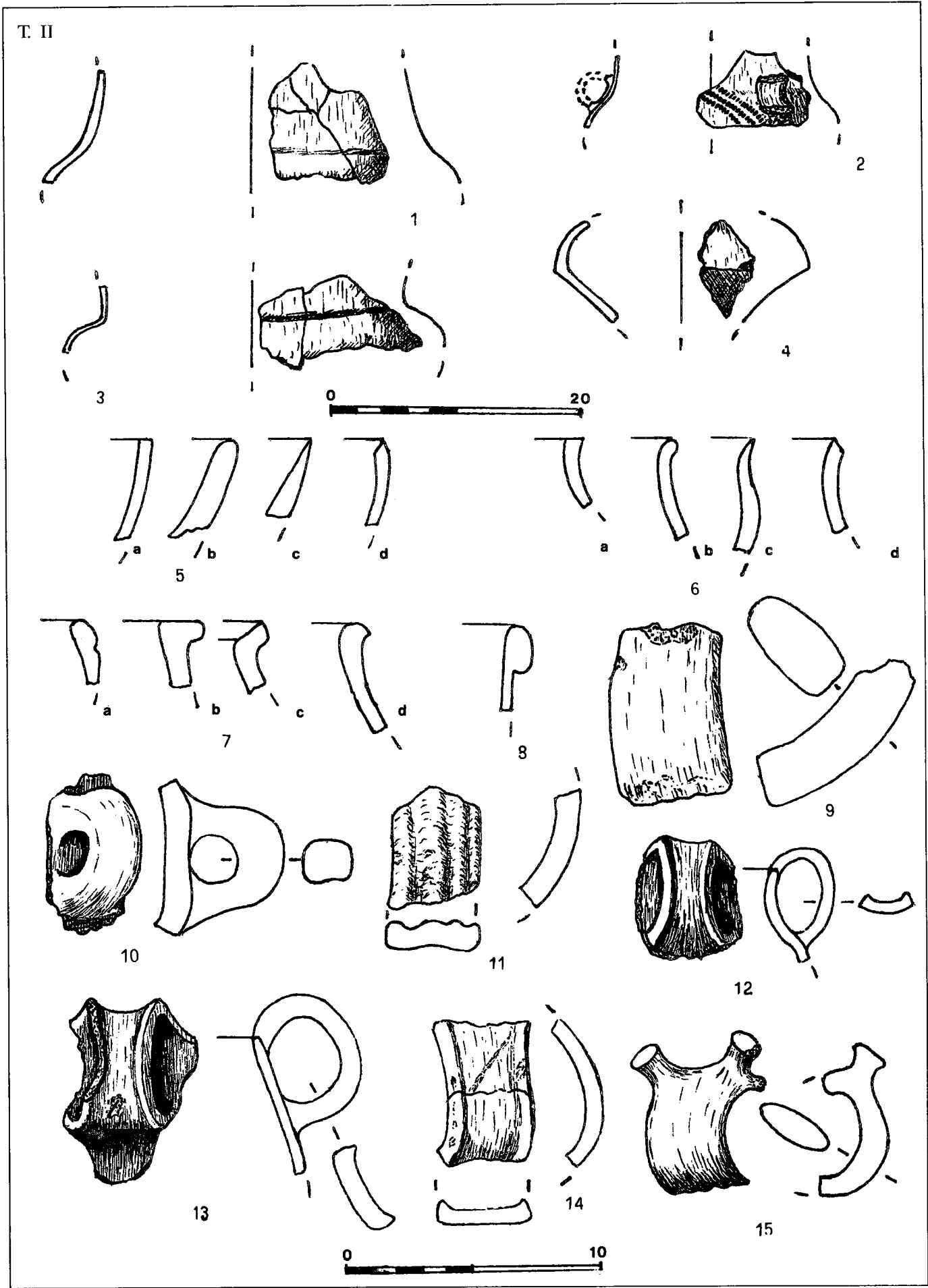
In terms of neighbors to the south, it has already been explained that the inhabitants of Krčana were not Iapodes, as the pottery, a significant indicator of ethnic allegiance, is insufficiently tied to the Iapodian region on the central Una River. In fact it agrees much better and more completely with the material in the regions directly to the north and east of Krčana, the regions towards the Kupa and Sava valleys, i.e. towards western Pannonia. As has been shown, the similarities were most intensively expressed at the settlements of Turska Kosa and Kiringrad, and to some extent at the hillfort of Klinac near Petrinja. There is somewhat less, but still significant connections with the sites in the Bosnian region south of the Sava River (Sanski Most, Zecovi near Prijedor, Donja Dolina). These regions were established to have been ethnically occupied by the Pannonians more than thirty years ago by Z. Marić. In terms of specific tribal communities, Sanski Most and Zecovi would have belonged to the Maezaei, and Donja Dolina to the Osseiates. Ethnic questions have not been addressed in relation to Kiringrad and the hillfort of Klinac, while it has been explicitly suggested

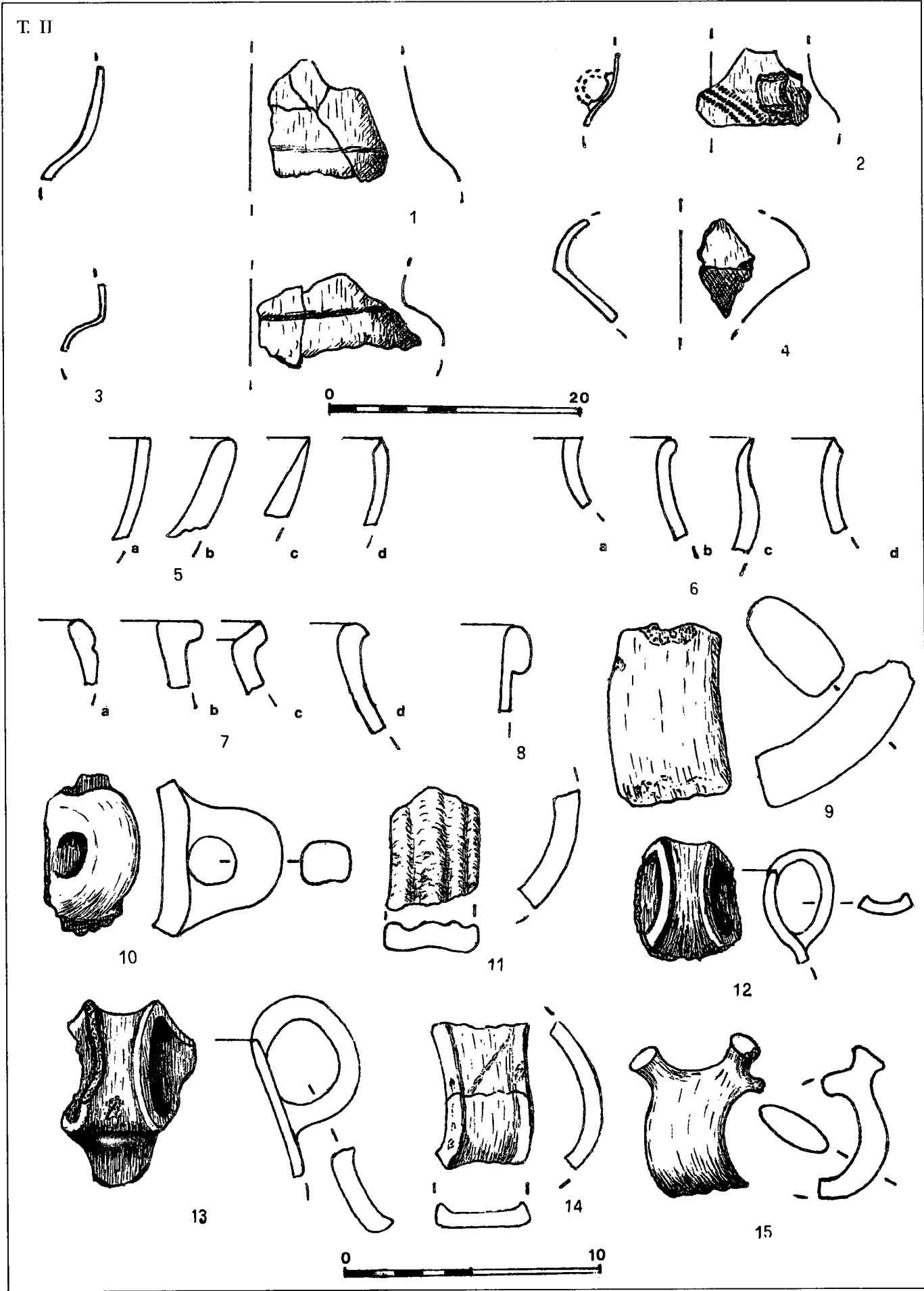
that Turska Kosa was a settlement of the Colapiani tribe. Since the name Colapiani is obviously related to the original name of the Kupa River (*Colapis*), their territory has mainly been defined as the central and lower sections of the Kupa River, as well as the broader region around the influx of the Kupa into the Sava River at Sisak. It is considered that the Colapian-Segestian settlement of Segestica was located at the hill of Pogorelec in Sisak, where finds (mostly of pottery) have been discovered that are similar to the material from Kiringrad, Turska Kosa, and the hillfort Klinac, as well as Krčana. On the basis of the distinct closeness of Krčana and the other noted sites, I consider it justified to treat Krčana as a settlement of the Colapiani. Other authors, discussing the northern border of the Iapodes, have also attributed the area where Krčana is located to the Colapiani.

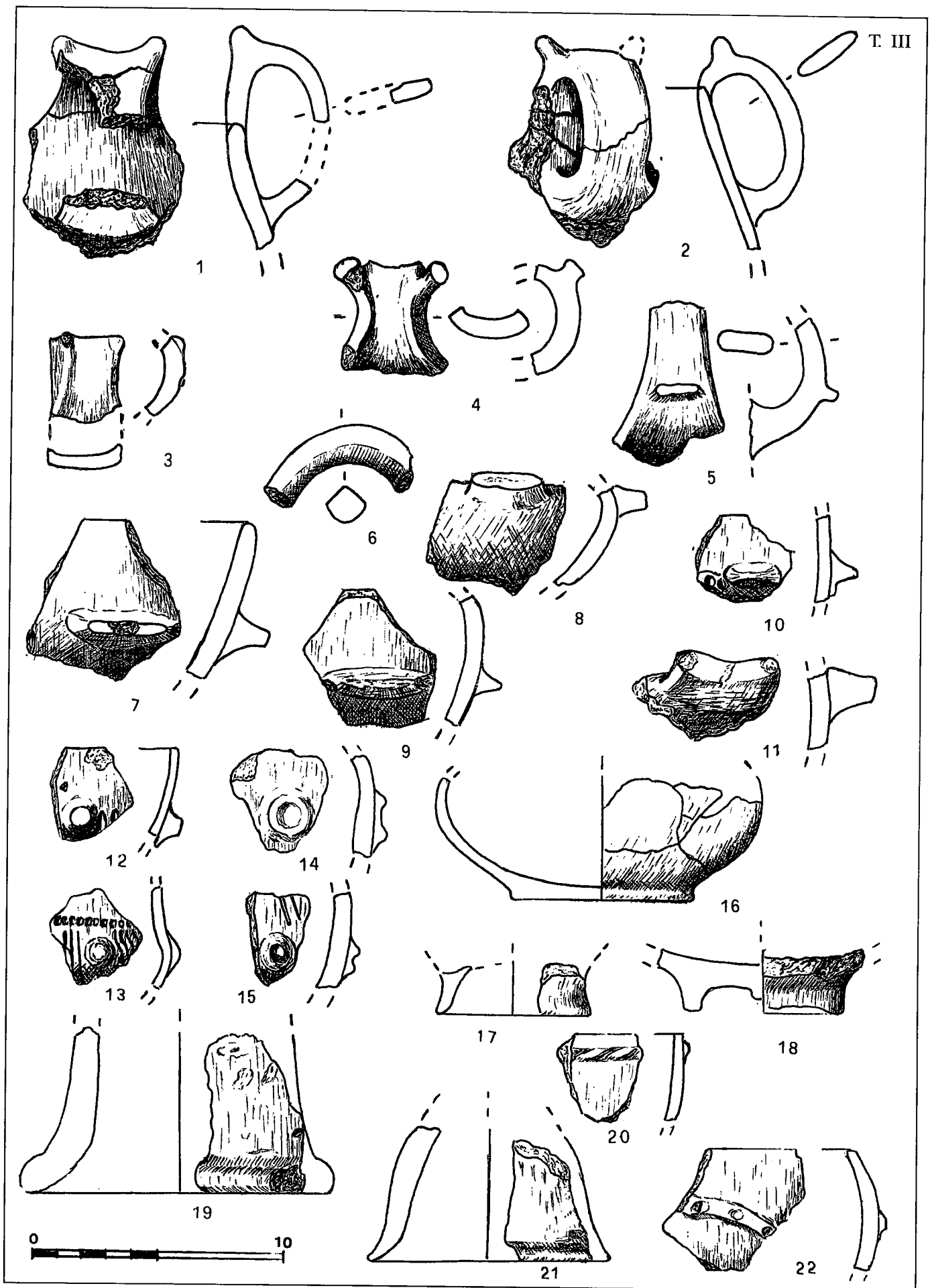
The excavation undertaken at Krčana, despite the limits in scope and results, has enabled a specific aspect (pottery production and decorative style) of the characteristic culture of this regional and tribal group in the last few centuries BC to be illuminated.

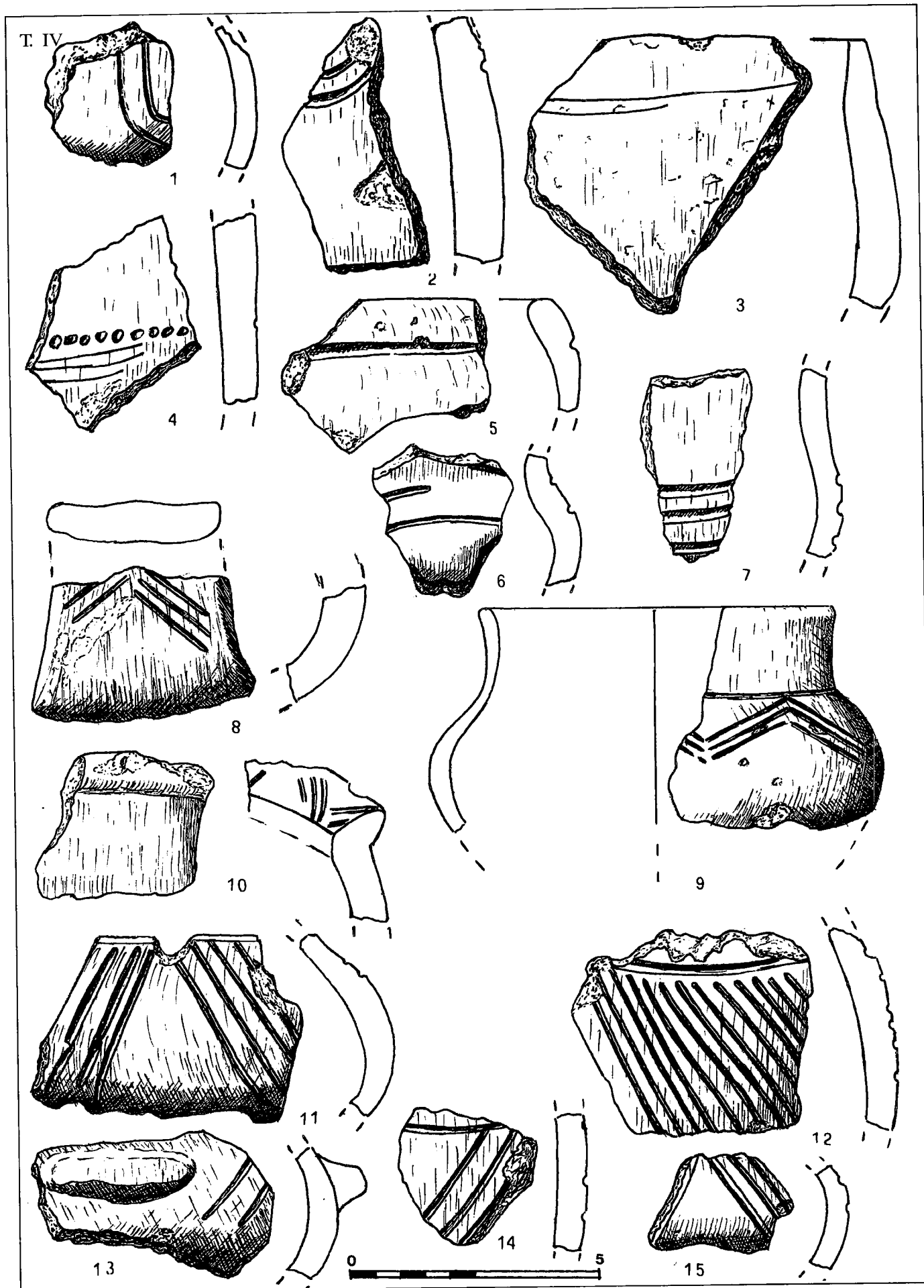
Translated by B. Smith-Demo

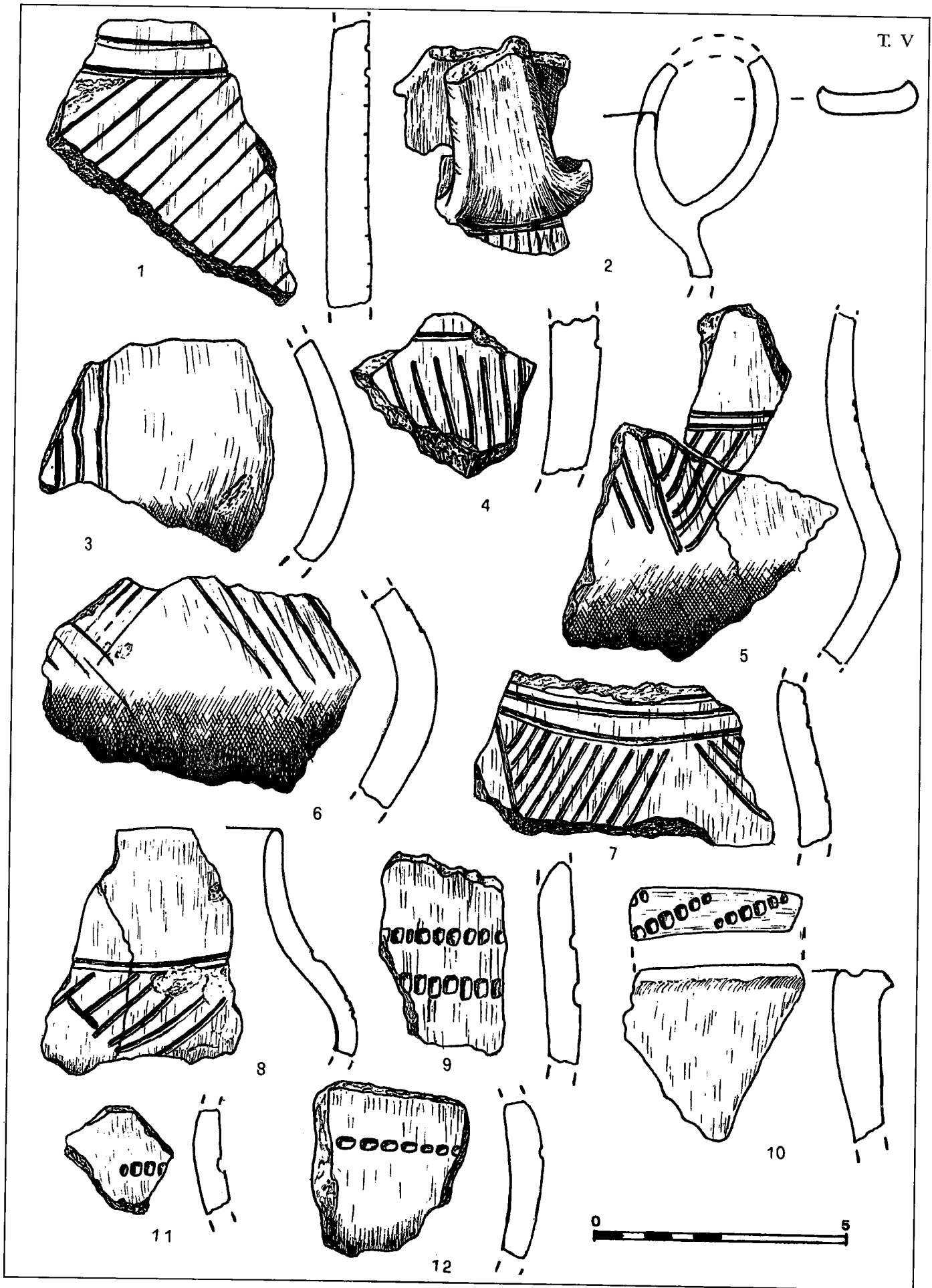

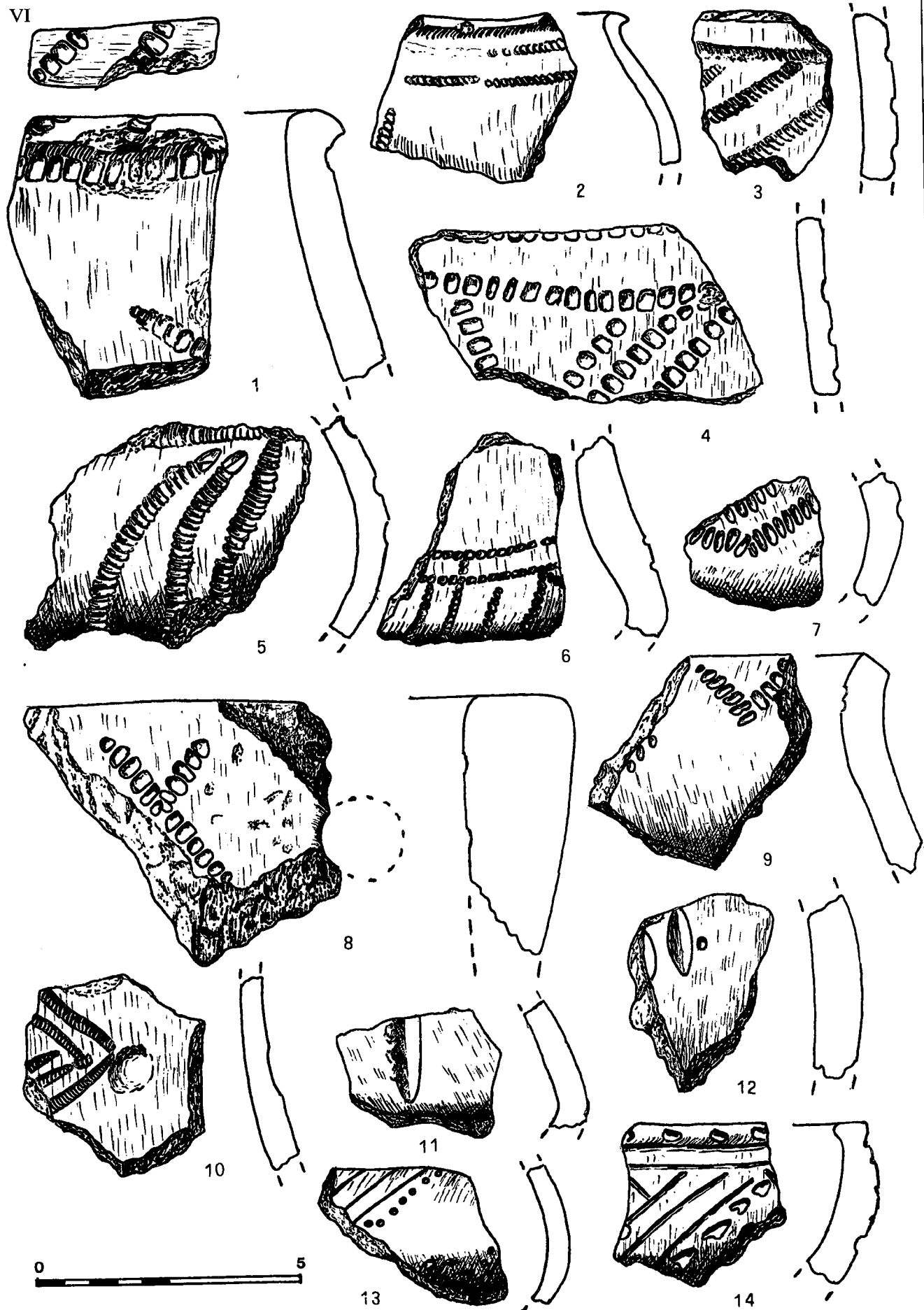

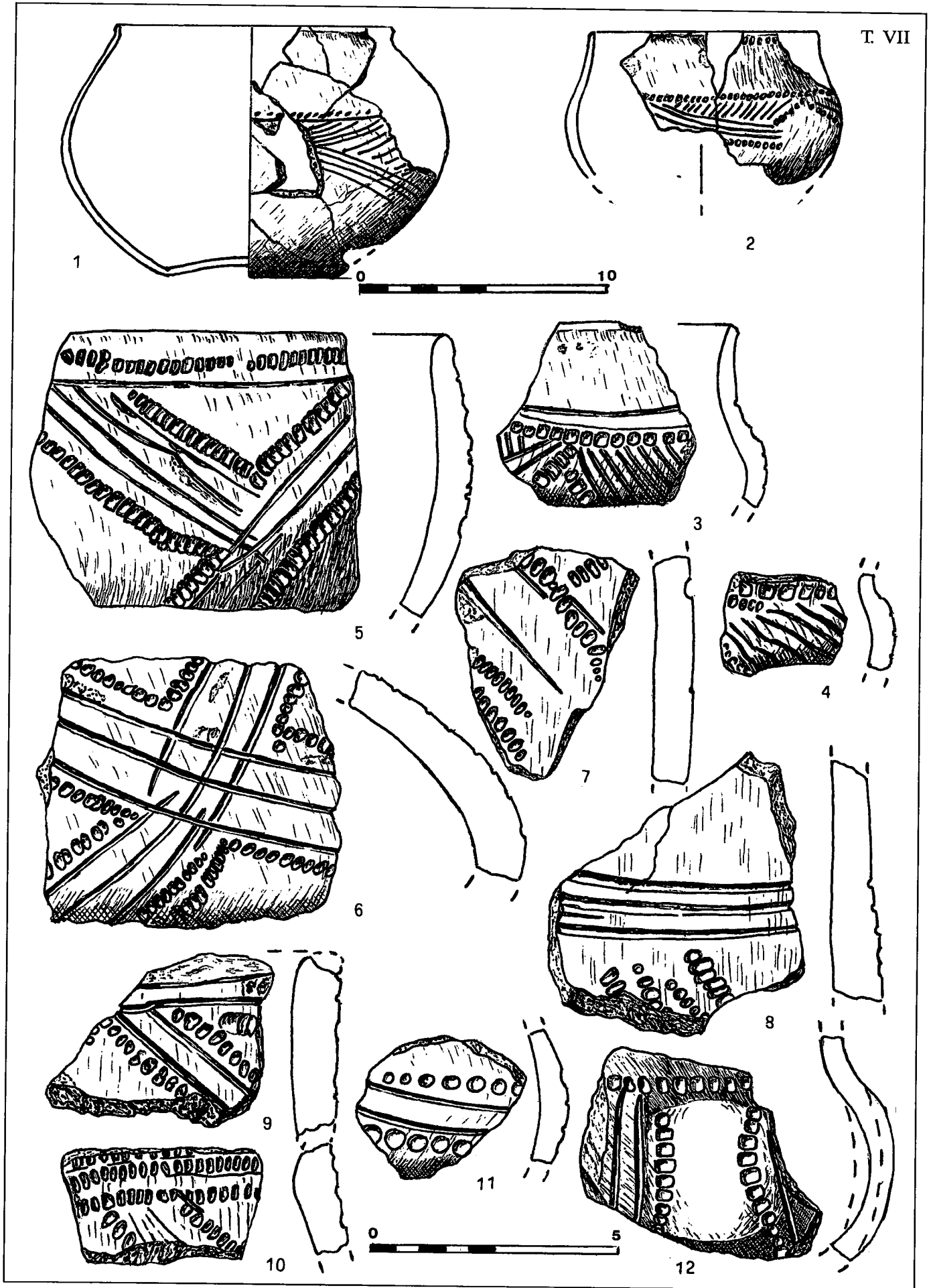

T. VI

T VII

T. VIII

